



Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Akcenat sela Ortiješa; O jeziku letopisa fra Nikole Lašvanina; Neke osobine jezika fra Lovre Sitovića; Prilozi za proučavanje oblika negacija u jeziku rromani

Peco, Asim; Mlađenović, Aleksandar; Kuna, Herta; Uhlik, Rade Vuković, Jovan

1961

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/aa6e843e-f3c5-411a-89fc-681f690c4790>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

GRAĐA

KNJIGA X

ODJELJENJE ISTORIJSKO-FILOLOŠKIH NAUKA
KNJIGA 7.

ASIM PECO

AKCENAT SELA ORTIJEŠA

ALEKSANDAR MLADENović

O JEZIKU LETOPISA FRA NIKOLE LAŠVANINA

HERTA KUNA

NEKE OSOBINE JEZIKA FRA LOVRE SITOVIĆA

RADE UHLIK

PRILOZI ZA PROUČAVANJE OBLIKA
NEGACIJE U JEZIKU RROMANI

SARAJEVO

1961

NAUČNO DRUŠTVO NR BOSNE I HERCEGOVINE

GRAĐA
KNJIGA X

ODJELJENJE ISTORIJSKO-FILOLOŠKIH NAUKA
KNJIGA 7.

ASIM PECO
AKCENAT SELA ORTIJEŠA

ALEKSANDAR MLADENović
O JEZIKU LETOPISA FRA NIKOLE LAŠVANINA

HERTA KUNA
NEKE OSOBINE JEZIKA FRA LOVRE SIToviĆA

RADE UHLIK
PRILOZI ZA PROUČAVANJE OBLIKA
NEGACIJE U JEZIKU RROMANI

SARAJEVO
1961



Urednik
JOVAN VUKOVIĆ,
redovni član Naučnog društva NRBH



S A D R Ź A J

	Strana
<i>Asim Peco:</i>	
Akcenat sela Ortiješa	5—51
<i>Aleksandar Mladenović:</i>	
O jeziku letopisa fra Nikole Lašvanina	53—123
<i>Herta Kuna:</i>	
Neke osobine jezika fra Lovre Sitovića	125—177
<i>Rade Uhlik:</i>	
Prilozi za proučavanje oblika negacije u jeziku RRomani	179—218



АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

О ЈЕЗИКУ ЛЕТОПИСА ФРА НИКОЛЕ ЛАШВАНИНА

§ 1. Проучавање језика старих босанских споменика, на чему се до данас у науци врло мало радило¹, има, несумњиво, првенствено велики значај за историју српскохрватског језика. И поред тога што постоји извештај бр. радова о савременим поворима у Босни², ипак треба рећи да се у овом погледу мора још много учинити како би се добила јасна слика о овој области нашег језика. С обзиром на то да научна литература у овом погледу није баш богата, испитивање језика Николе Лашванина (прва половина XVIII в.), било је, наравно, доста отежано мада су не само мањи радови већ и извештаји појединих научника о теренским испитивањима, у успостављању разних паралела, били врло корисни.

¹ О Дивковићевом језику писао је пре више од 60 година Ђорђе С. Ђорђевић: Матија Дивковић, Глас СКА 52, 30—139, 53, 1—135. У најновије време обрадио је језик Ивана Анчића из Дувна др Светозар Марковић, чија је студија објављена после предаје овог мог рада у штампу. Само о једној особини, о рефлексу јата у Раднићевом и Посиловићевом језику писао је М. Решетар: Ikavsko-jekavski govor M. Radnića, ЈФ V, 46—52, затим: Посиловићев икавско-јекавски говор, ЈФ VIII, 83—7. Овде ћу поменути да сам се у циљу повлачења извесних паралела између Лашваниновог језика, с једне, и језика далматинских, одн. славонских писаца, с друге стране, користио у овом раду студијама Т. Маретића (Jezik dalmatinskih pisaca XVIII vijeka, Rad 209, 173—240, 211, 1—92; Jezik slavonskijeh pisaca, Rad 180, 146—233) и проф. др Р. Алексића (Језик Матије Антуна Рељковића, Библиотека Јужнословенског филолога 4, Београд 1932, 1—153).

² Навешћемо овде радове: М. Жуљића (Današnji vareški dijalekat, Školski vjesnik XV, Sarajevo 1908, 36—31, 148—151, 255—258, 347—351, 425—428, 495—499, 572—575, 669—672, 773—777, 894—908), Ђ. Шурмина (Osobine današnjega sarajevskoga govora, Rad 121, 186—209), проф. др М. Павловића (О становништву и говору Јајца и околине, СДЗБ III, 96—112), Г. Ружичића (Један незапажен босански говор, Прилози XVI, 236—254). Остала литература, као и извештаји појединих научних радника са теренског испитивања појединих говора поменути су у самом раду. Поред овога искористио сам је, у оној мери колико је то било могућно, и материјал из етнографских радова М. С. Филиповића о Високом и Боровици (што је цитирано у раду).

За основни текст од кога се пошло у проучавању језика Лашваниновог летописа узето је издање овога споменика, које је пре више од четрдесет година приредио др Јулијан Јеленић у Гласнику Земаљског музеја у Босни и Херцеговини за годину 1914. и 1915³. Познато је да је овај споменик штампан специјалним ситним словима која јако отежавају читање. Ово, наравно, иде у негативну оцјену самог издања, дату још у време када је Лашванинова хроника објављена⁴. Иначе, што се самог текста тиче, мислимо да је Јеленић остао углавном веран оригиналу и мада је уносио у своје издање Лашваниновог летописа извесне измене у погледу правописа⁵ (што му је с правом још раније замерено)⁶, он није тиме отежао сагледавање основних језичких особина писца ове хронике⁷.

Имајући у виду карактер самог споменика, било је неопходно, пре свега, разграничити делове летописа у погледу посредног и непосредног Лашваниновог ауторства⁸. Ово се морало учинити јер сви делови Лашваниновог летописа нису могли ући у детаљну анализу

³ Dr. fra Julijan Jelenić. Ljetopis fra Nikole Lašvanina, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, knj. XXVI (1914), 335-367, 555-583, knj. XXVII (1915), 1-35, 269-312, са једним факсимилом. Пре Јеленића објавио је др Ђ. Трухелка одломак (али не по оригиналу — в. ГМС XXVI, 337, нап. 1) из Лашваниновог летописа (од 1461—1750. г.) у истом Гласнику: књ. I (1889), 77—80, 127—134; књ. II (1890), 220—225, 304—305. У најновије време кратком одломку из Лашванина дато је место и у једној врло корисној књизи проф. др Миливоја Павловића: Примери историског развитка српскохрватског језика, изд. Научне књиге, Београд 1956, 47.

⁴ Овде ћемо поменути неколика приказа Јеленићевог издања Лашваниновог летописа, и то углавном из разлога да се не бисмо задржавали на опису самог споменика (као и на неким оскудним подацима о Лашваниновом животу), што су већ учинили како издавач (ГМС XXVI, 335—8) тако и: Donković (Glasnik biskupije bosanske i srijemske, Đakovo 1916, 63—4), B. Inhof (Vrhbosna, god. XXX, 1916, sv. 7—8, 104—6), H. Kreševljaković (Nastavni vjesnik XXIV, 1916, sv. 10, 699—701).

⁵ Исп. ГМС XXVI, 337—8.

⁶ Donković, Glasnik biskupije bosanske i srijemske, 1916, 64.

⁷ Овом приликом је извршено поређење факсимила Лашваниновог летописа (ГМС XXVII, 291) са одговарајућим текстом из Јеленићевог издања. Поређење је показало веродостојност Јеленићевог текста мада налазимо и извесне разлике:

факсимил	Јеленићево издање (ГМС XXVI, 559—60)
а) кажимир кр: поћлачки, и ван кр: чешки...	а) кажимир кр: поћлачки, и иван кр: чешки... 559 (1340)
б) послн смартн неленића	б) послн смартн неленића 560 (1343); исп. <i>неленића</i> 560 (1345) и у факсимилу и у Јеленићевом издању.

⁸ Јеленић је поделио Лашванинов летопис на делове: I, II А, II В, II С, II D, II Е, II F, II G и II H (делови: II С, највећим делом, затим II F и II H, највећим делом, писани су латинским језиком). О опису ових делова и њиховим

Лашваниновог језика. Споредно је да ли се, можда, ради о потпуном или делимичном огледању Лашваниновог језика у деловима летописа који нису ушли у поменути анализу, јер, због недостатка извора којима се Лашванин служио стварајући свој летопис, приписивање Лашванину свега онога што је у њима, одвело би, свакако, у погледу закључака о његовом језику на погрешан пут. Основни моменат у одређивању највећег чисто Лашваниновог дела летописа била је година смрти С. Маргитића (1714), као и карактер дела летописа од 1715—1750. године⁹. Дакле, детаљна анализа Лашваниновог језика извршена је на материјалу следећих делова:

1. Део од год. 1715. до 1750 (ГМС XXVII, 12-27).
2. Део од год. 1756. закључно са годином 1741 (ГМС XXVII, 286-7).
3. Увод у део В (ГМС XVII, 8).
4. „Начин калемит воће“ (ГМС XXVII, 289).

У деловима од 2-4 јасно је да се ради о непосредном Лашваниновом ауторству, и то на основу година под којима се описују догађаји чији је Лашванин био савременик (2), односно на основу самог карактера текста (3, 4).

Што се тиче осталих делова Лашваниновог летописа, њихов језик је испитан такође, али у посебном поглављу, где је дат извесан међусобни однос ових делова према делу летописа који је овде детаљно проучен и који чини основу овога рада¹⁰.

Обележавање већине примера вршено је онако како је већ уобичајено: први број поред примера означава страницу *Гласника*, а други, ситнији, ред у коме се дотични пример налази. На страницама 286. и 289. *Гласника* XXVII бројење редова почиње од године 1736, односно од наслова „Начин калемит воће“. Примери из увода у део II В означени су само бројем 8, који означава страницу *Гласника* (XXVII).

изворима в. код Јеленића у ГМС XXVI, 337, и у раду од истог аутора: Izvori „Ljetopisa fra Nikole Lašvanina“ (Naša misao, Sarajevo 1916, br. 4, 61—2); о изворима Лашванинове хронике, као и о њеним преписивачима, в. такође код Јеленића: Ljetopis franjevačkog samostana u Kreševu, ГМС XXIX (1917), 7—8.

⁹ Исп. dr. fra Julijan Jelenić, Necrologium Bosnae Argentinae (ГМС XXVIII, 1916, 337—57) за Маргитићеву смрт стр. 345, а за смрт Н. Лашванина (1750) стр. 347. Пошто Лашванин у уводу дела II Б (ГМС XXVII, 8) каже за текст који „слиди“ да је „доникле“ узет из Маргитића, а како Маргитићев летопис није сачуван (Јеленић, ГМС XXIX, 6), то је јасно да текст Лашваниновог летописа од 1715. г. надаље не припада Маргитићу. Како је део овог летописа од 1715—1750. г. опширнији а у исто време и локалнији, везан за догађаје углавном у Босни и Фојници, нема сумње да тај део не припада никаквом писменом изворнику. У овом делу Лашванин помиње себе три пута (стр. 14. ред 29, стр. 21. ред 12, стр. 22. ред 43).

¹⁰ Како о Лашваниновом животу постоје врло оскудни подаци (в. ГМС XXVI, 335—6) и како се зна да је умро у Јајцу, куда је отишао да посети свој

СКРАЋЕНИЦЕ

- ГМС — Гласник Земаљског музеја у Босни и Херцеговини (Сарајево)
 Рад — Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Zagreb)
 РЈА — Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (izd. Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti)
 ЗНЖ — Zbornik za narodni život i običaje JAZU
 СЕЗБ — Српски ентографски зборник (изд. СКА, одн. САН)
 СДЗБ — Српски дијалектолошки зборник (изд. СКА, одн. САН)
 НЈ — Наш језик (Београд)
 ЈФ — Јужнословенски филолог (Београд)
 Прилози — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор (Београд)
 Глас — Глас (изд. СКА, одн. САН)
 ГЗС — Годишњак Залужбине Саре и Васе Стојановића (Београд)
 Алексић — Р. Б. Алексић, Језик Матије Антуна Рељковића, Библиотека Јужнословенског филолога, Београд 1932, 1-153.
 Вуковић П. — Др. — Ј. Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, Београд, 1940, 1-153.
 Жуљин — М. Žuljić, Današnji vareški dijalekat, Školski vjesnik XV, Sarajevo, 1908, 36-41, 148-151, 255-258, 347-351, 425-428, 495-499, 572-575, 669-672, 737-777, 894-908.

род (ГМС XXVI, 336), то се с правом може поставити питање о евентуалном његовом пореклу из Јаја. Али без обзира на место живљења његове родбине у време када је он умро (Николина родбина се могла за време његовог живота иселити из Лашве у Јајце), мислимо да његово презиме „Лашванин“ (лат. а Lasva) упућује да је он пореклом из Лашве (места, одн. жупе). Следећи подаци иду посредно у прилог овоме. Прво, опис смрти Петра Лашванина који је дао Никола (ГМС XXVII, 14, 286—7), где се помиње Петров одлазак из Фојнице у „Лашву жупу“ (ГМС XXVII, 13) јер се „куга указала у Лашванској жупи“ (ГМС XXVII, 286), затим жеља Петра Лашванина да буде сахрањен овде (ГМС XXVII, 13—4), као и место његове смрти: *Путичево* (ГМС XXVII, 14, 287 — на војној географској карти данас стоји *Путичево*, неколико километара источно од Травника), где га је пре његове смрти посетила његова сестра Манде (ГМС XXVII, 14), што, свакако, говори о томе да је родбина Петра Лашванина живела у околини Путачева (Путичева), тј. у Лашви (жупи). Друго, из наслова летописа фра Марка Васиљевчанина види се да „Васиљевчанин“ значи исто што и „из Васиљева поља“ (исп. ... какоје писмо учинио о. п. фра Марко Васиљевчанин алити из Васиљева поља, којеје према Модричком уравни прико Босне. — в. dr. fra Julijan Jelenić: Dva ljetopisa Bosne Srebrene, ГМС XXX, 1918, 119).

ПИСМО И ПРАВОПИС

§ 2. Поред употребе велике већине знакова за један глас, Лашванин употребљава — какав је случај и у другим ћирилским споменицима — извесне графије за означавање два гласа:

- и* — *и*: *йрави* 17₇, *йрими* 17₄, *йригао* 17₆, *йси* 19₁ и сл.;
- *ј*: *гоице* 17₇, *коиа* 17₂₃, *йроице* 25₁₉, *ие* 16₄ и сл.;
- ћ* — *ћ*: *йрићи* 17₁, *изаћи* 16₄₀, *обећа* 19₂₀ и сл.;
- *ђ*: *раћаице* (сз) 23₁₂, *йакоћер* 12₃₃, *сићаице* 16₉ и сл.;
- ч* — *ч*: *рече* 14₄, *мач* 15₃₅, *йоче* 13₃₀, *смаче* 13₁ и сл.;
- џ*: *чаџиом* 25₃₉, *очака* 25₃₅, *ситчир* 18₁₀ и сл.

Глас *ј* се поред наведеног начина обележавања означаје још и знаком *ь*: *ьедни* 19₁₀, *коьи* 13₄₁, *раьа* 15₃₃, и сл. Лашванин нема уопште знака *ѣ*, који М. Дивковић употребљава (поред *и*) за *ј*¹¹.

Самогласник *о* бележи се редовно са *ω* само у речи *оѣац* када ова стоји уз имена фратора као нпр.: *ω. м. њ. ф. Пеѣар Лашванин* 13₄₀, *ω. ф. Маѣо Кмеѣовић* 21₁₃, и сл., или када се односи на фратра: *ωѣац* 13₄₁, *ωца* 286₇, *ωче* 13₄₁, 14₂ (исп. пример који се не односи на фратра: *оѣац* 23₁₇). У примеру *о. ф. Марѣин* 14₁₋₂ свега једном долази *о м. ω*.

Комбиновањем слова *л* и *н* са *ћ* означавају се гласови *љ* и *њ*:

- ћл* — *љ*: *земћли* 20₁₆, *ићлага* 18₂₇, *чећлаги* 21₁₃ и сл.;
- ћн* — *њ*: *гоћни* 19₂₂, *ћнима* 19₉, *ћнеѣа* 25₁₆ и сл.

Самогласничко *р* обележава се редовно графијом *ар*: *царква* 14₃₁, *омарсиѣ* 14₃₇, *карсиѣиане* 14₄₂ и сл. (свега једном долази графија *ер*: *оѣерше* 22₁₃, поред *оѣарше* 22₇ — в. § 138 к).

Знак *иѣ* Лашванин употребљава за обележавање сугласничке групе *иѣѣ* (в. § 54)¹².

¹¹ Глас 53, 44. Знак *и* Лашванин употребљава много чешће са обележавање гласа *ј* неголи знак *ь* (685 : 70 или 90,72% : 9,28%).

¹² Исп. слично и код Дивковића (Глас 53, 44); исп. овде такође и извесне графијске разлике између Лашванина и Дивковића: Дивковић има један знак, често са додатим *и*, за сугласнике *ћ* и *ђ*, као и са *џ* (ѣ), затим Дивковић обележава

§ 4. Што се тиче Лашваниновог правописа, Јеленић каже да Лашванин пише слично савременим писцима. Он је пак, у свом издању овога споменика, растављао спојено писање појединих речи, нарочито „честицу *се*“.¹⁴ У различитим везама појединих речи, где сугласници подлежу промени долазећи у међусобни додир, Лашванин се, и поред савременог начина писање разних примера са префиксом, понекад и колеба у фонетском писању дотичних речи; у другим случајевима је слична ситуација: поред примера написаних фонетски, има случајева и са такозваним „психолошким“ писањем.

1. Веза префикса и речи

А. Примери са редовно обележеном променом сугласника у овој вези (фонетски):

бс —: *ојсиге* 17₁₁;

гђ —: *ођираше* 12₁₄, 23₄₄, *ођирали* 15₃₉;

зк —: *исказаји* 20₈, — *раскојаји* 16₄₃, 25₁₆, *раскојаиш* 27₁₀, *раскоја* 12₁₇, *раскојаше* 13₁₄, 24₁₅, 25₃₅, 26₁₀, — *скариш* 289₂;

зђ —: *исђираше* 14₃₇, *расђираше* 24₃₉;

сј —: *зјсђиш* 16₄₄, *зјсђише* 24₄₅.

Б. Примери са необележеном променом сугласника у овој вези („психолошки“):

дк —: *одкле* 17₇, — *одкиш* *се* 289₁₁;

дс —: *подсиге* 12₂₅, 17₂₆, *подсигише* 12₂₆, — *одсико* 26₄, *одсиче* 18₄₂ (× 2), — *одсгле* 22₂₉, 23₃₂.

В. Примери са колебањем у обележавању промене сугласника у овој вези:

гђ —: а) *пођђиш* 25₁₇;

б) *ођправљаји* 13₄₂, *ођправији* 23₃₁, *ођпрвише* 15₇, — 17₁₀, 19₃₀, — *ођрише* 21₃₈, *пођпазе* 16₈, — *пођиш* 25₂₁, *пођишасе* 25₂₃, *пођишасо* 25₂₅;

зђ —: а) *исђросила* 23₁₇, — *исђече* 24₁₅, — *исђисе* 25₁₇, — *исђовидати* 13₃₉, *исђовиди* 18₁₆, — *сђпројони* 14₄₂;

б) *изђисао* 14₁₆, — *изђрид* 18₈, — *изђод* 15₂, 39 16₃₃, 19₂₇, — *брезђослениках* 15₂;

зс —: а) *искише* 22₁₆, 24₃₁;

б) *изсиче* 12₃₅, *изскише* 16₉, 17₁₁, *изскили* 25₄₂.

¹⁴ ГМС XXVI, 337. Поред примера (глагол. прил. сад.) *немојши* 14₃₅, 16₁₇, 17₄₄, *немојш* 26₈, једном се налази и *не мојш* 26₁₀. Све оне речи из Лашванина које се по савременом правопису пишу великим почетним словом биће овде тако транскрибоване.

Сугласник *j*

§ 7. И Лашванин, као и други наши стари писци, понекад пише а понекад не пише сугласник *j* између самогласника, нарочито када је један од њих *и*. Тако на пример:

1. *и + j +* самогл.: а) *биаше* 12₄, *ише* 8, 12₂₈, *биш* 16₁₄, *биаш* 15₁₅, *побис* 19₈, *каша* 13₂, *свиш* 15₆, *кѣиш* 14₁₇, и сл.;
 б) *бише* 12₂₆, *биш* 15₄₅, *несмиш* 24₁₇, *пишедан* 21₂₂, *ише* 18₂₉, *сѣише* 15₂₁ и сл.;
2. самогл. + *j + и*: а) *кои* 21₁₃, *коим* 14₁₀, *краишници* 16₁₅, *краиша* 15₆, *освоише* 24₂₇, *сѣоимо* и сл.;
 б) *коѣи* 13₄₁, *коѣим* 22₄, *кошим* 22₃₅, *своѣим* 24₂₆, *при-сѣоѣи* 18₃₅ и сл.;
3. *и + j + и*: а) *каши* 22₃₅, 23₂₀
 б) *каѣи* 21₂₉, *карвоѣи* 18₄₂, *каѣи* 24₁.

Сугласник *j* се врло често испушта и у вези двеју речи (између *и* и *е*):

- а) *ѣи е* 18₁₃, 21₂₃, 287₂₇, *ѣие* 23₁, *ли е* 23₁₆, *али е* 287₆, *ови е* 20₂₂, 26₉, 24 (× 2), *коѣи е* 8, 24₁₆, 26₁, *наѣосли е* 26₂₆, *чиѣи* е 26₅;
- б) *кои ие* 15₃₈, 17₄₁, 18₁₁, *кои ие* 22₂₇, *ови ие* 21₃₀.

Сугласник *j* се пише и поред *и* у замѣничким облицима (енклитикама) *и(х)*, *им*:

- а) *ѣи* 12₄, 40, 16₂₄, 29 итд., *иш* 12₂₃, 13₂₂, 14₂₇ итд.;
- б) *и* 13₁₁, 16₄ (× 2), 8 итд.;
- а) *ѣим* 15₂₄, 16₄₇, 19₉ итд.;
- б) *им* 16₃, 16₁₆, 20₄₀, 19₆ итд.

Од именица *Сарајево* и *вилајетѣи*, као и од речи посталих од њих, налазимо примере врло често написане и без *j*:

- а) *Сараево* 13₆, 15₁₈, 18₄ итд., *Сараева* 23₆, 24₅, 25₁₉ итд., *Сараевѣ* 13₁₇, 14₁₉, 20₁ итд., *сараевски* 15₁₂, 26₅, *сараевском* 19₂₈, — *вилајетѣ* 19₁₉, *вилајетом* 27₇;

- б) *Сараево* 13₂₀, 15₄, 16₄₀, 41, *Сарајева* 13₂, 18₃, 21₂₉, *Сараевѣ* 13₃₁, *сараевски* 25₁₁, *сараевскоја* 21₃₂, *сараевске* 24₈, *сарајевска* 24₉ —, *вилајетѣ* 22₆, 7, 13, 25₁₉, 29.

§ 8. Скраћивање речи врши се на различите начине:

- а) *~* : *маѣр* (манастир) 20₄₄, 21₂, *маѣре* 21₃₆, 38, *маѣрах* 21₃₅, *маѣске* 21₁₈, *маѣрѣ* 8, — *ѣварѣи* (гвардијан) 14₂₄, 21₁₁, *ѣварѣне* 16₃₆, — *ѣровѣ* (провинције) 8, 286₈, 12. — *ѣосра* (господара) 22₂, — *карѣни* (крстјани) 14₁₃, *ѣрѣсли* (присветли) 286₆;

- б) *~* . : *ѣоз*. (позвао) 24₁₄, — *ѣварѣ*. (гвардијан) 21₁₁;

в) $\sim$: : *ogĩi*: (одговори) 14₁, *ogĩ*: (одговори) 14₆;

г) : : *iosĩ*: (господин) 286₆, *iosĩ*: (господинна) 286₇, — *ĩрис*: (присветлога) 286₇;

д) без $\sim$: *wi* 14₈, 14₁₁.

Девети, десети, једанаести и дванаести месец у години Лашванин пише на следеће начине:

а) *ĩbra* 286₁₃, затим латиницом: *ĩbra* 17₁, *8ĩbra* 20₂₂, *9ĩbra* 26₁, 14₁₆;

б) (без $\sim$) *ĩbra* 19₂₇, 23₂₄, 24₈, 25₄₄, 26₃₀, *8bra* 22₁₈, *Xbra* 23₃₃.



II

Г Л А С О В И

1. САМОГЛАСНИЦИ

§ 9. Самогласник *ѣ*. На месту некадашњег *ѣ* у Лашваниновом језику налази се самогласник *и*. Поред примера са *и*, који су готово редовни, има и врло мало примера у којима налазимо рефлекс *ие* (према Лашваниновом правопису), односно *е*. Изнећемо све три групе примера.

§ 10. *И < ѣ*

А. Од примера са *и* м. *ѣ* посебно ћемо поменути:

а) *и* у наставку лок. мн. им. м. и ср р. и придева: *по ѿи-бани* 23₁₄, *по манастирих* 21₄₀, *по Дсхових* 14₄₁, *с велики мистиѿх* 14₁₉, *по мечиѿх* 16₂₃, на *ѿоли* даска 287₂₃, *с... ѿварги* кѣѣа 24₂₆₋₇, по *фраѿтарски* целла 15₁₄;

б) *и* у основи (корену) глагола:

3. л. једн. аор.: *види* 13₃₅, 14₇, 16₃ итд., *не види* 25₃₉, *изѿори* 13₃, 5, 6 итд., *не кѿи* 14₉, 18₄₁, 20₂₈ итд., *насмѿа* 19₄₂, *ѿомри* 13₃₂, *разбо.ли* (се) 13₃₅, 14₃, *ѿриболи* 21₂₁, *сми* 13₃₀, 38, 19₃₄ итд., *хѿи* 12₅, 21₄₂;

1. л. мн. аор.: *разсми.смо* 15₁₅;

3. л. мн. аор.: *видише* 14₁₃, 16₁₈, 19₁₆ итд., *гадише* 13₂₁, *госѿи.ше* 14₃₃, *не кѿише* 19₆, 20₃₁, 24₃, *огѿише* 21₃₈, *не смише* 25₃₃;

1. л. једн. имперф.: *биѿ* 14₃₆;

3. л. једн. имперф.: *бише* 12₁₇, 18, 27, 13₂ итд., *не бише* 18₅, 19₁₀₋₁, 20₃₄, *бише* 12₄, 13₃₉, 41 итд., *не бише* 13₁₃, *не гадише* 18₄₄, *не гади.ше* 15₂₁, *не имадише* 12₃₁, 15₂₁, *не кѿише* 19₂₀;

3. л. мн. имперф.: *биахс* 15₁₅, 16₄₃, 21₁₁, *биах* 16₁₇, 18, 17₂, 3 итд., *не биах* 23₁₆, *не гадиахс* 16₁₅, *знадиах* 16₂₅, 18₁₇, *не имадиахс* 15₂₀, *хѿииах* 14₁₁, 18₇;

в) у појединим облицима глагола: *видила* 287₁₀, *видили* 23₂₁, *ѿориѿи* 287₂₇, *изѿорило* 26₄₁, *надили* 17₄₁, *одолиѿи* 16₁₇, *ѿриѿи се* 22₄₃, *хѿиило* 13₃₁, 20₈, затим *донили* 24₂₁, *изнила* 23₂₁, *изнили* 15₁₆, 21₂, *разнили* 13₁₄;

г) у познатим случајевима $k+j$, $o < l$ (чиме се не одликују само нкавски говори): *не смишѣи* 24₁₇, *не шмие* 18₁₈, *шмиш* 22₉, — *видио* 23₄, 26₄₄, 287_{9, 18}, *кѣио* 20₈, *присѣио* 19₁₁, *разболио* 26₂₅, затим *доио* 23₃₁, 24₂₁, *поио* 26₁₅.

На крају исп. именицу *врило* 18_{28, 31}, облик придева *зриле* 289₇, облике бројева *два* и *оба* за ж. р.: *дви* 15₄₅, 18₁₁, 24₉, 26₃₄, 287_{9, 18}, *двиш* 24₃₅, *двисѣи* (*дѣвѣк сѣиѣк*) 13₃₁, *оби* 19₉, 24₂₉, *обидве* 17₃₁ (-е је овде аналошко: *обидве љаланке*), као и прилог *йосли* 13₆, 19₄₂, 21₁₄ итд., *наиѣосли* 12₂₈, 14_{8, 12} итд.

- Б. *бесѣг-* : *бесидиѣи* 22₁₀;
бѣи- : *бижеи* 24_{40, 41}, *побиже* 25₂₄ *побиѣише* 12₄, 16₁₈, *побиѣав* 13₁₈, *побиѣо* 18₃₆;
бѣи- : *било* 18₄₃, — *Биѣраг* 12₂₀, 19_{6, 13}, *Биѣрага* 19₇, 16₂₇, итд., *Биѣрагш* 17₁₀, 19_{11, 13};
бѣиѣи- : *билижеи* 287₁₅, *забилижи* 14₁, *обилижиа* 287₂₃;
бѣси- : *обисѣи* 15₂₅, *обисѣише* 23₁₆, *обиси* 22₁, 23₂₃, 27₄;
бѣг- : *зайовид* 12₃₀, 23₅, *зайовиди* 18_{8, 42, 44}, *зайовидио* 19₆, *зайовидах* (3. л. једн. през. са додатим -х) 24₁₂, *исѣовидати* 13₃₉, *исѣовида се* 14₁₀, *исѣовиди* 18₁₆, 21₂₂, *исѣовидио* 287₂₀, — *свидѣи* 14₂₃;
бѣк- : *швик* 289_{5, 9};
бѣр- : *виш* 12_{6, 15, 17} итд., *вири* 18₄₁, — *невирник* 15₂₂, — *сѣаровираи* 16₁, *сѣаровири* 18₃₇, — *невирноѣа* 15₃₇, — *правовирних* 13₄₂, *правовирнише* (ген. мн.) 21₄₅, — *виришем* 22₃₅;
бѣсиѣи- : *блѣовисѣи* 26₃₆, *блѣовисѣи* 26₄₃, — *навиѣиена* 25₇, — *освисѣи* 24₁₉;
бѣиѣр- : *виѣар* 20₁₅;
бѣиѣ- : *виѣе* 15₂₃;
бѣиѣи- : *извиѣиѣише* 17₁₀;
врѣж- : *вриже* 289₈;
врѣмен- : *вриме* 8, 12₈, 14₂₈ итд., *вримена* 13_{23, 32}, 14₁₆ итд., *врименш* 289_{3, 7};
врѣиѣи- : *вриѣи* 23₂₀;
ѣрѣиѣи- : *ѣриѣиѣи* 286₁₇;
гѣл- : *дио* 12₃₂, *дила* 14₁₆, — *дилиѣи* 24₂₅, *дили* 23_{34, 35}, 24₄, *подили* 24₂₅;
гѣиѣи- : *диѣише* 19₄₁, 20₂, 26₃₉ итд., *диѣиѣи*, *диѣиѣиѣи*, *диѣиѣиѣиѣи* (в. § 4), — *диѣиѣиѣиѣи* 19₄₃;
зѣкѣг- : *звизѣа* 21₂₇, *звизѣш* 26₄₄;
зрѣл- : *зриле* 289₇;
јѣг- : *били* 24₃₅, *изигш* 19₁;

- колѣн- : колино 12₂₅, колинце 289₄, колинцем 289₄;
 крѣй- : крийак 14₄₀, крийосѣан 13₈;
 лѣк- : ликариа 26₂₆;
 лѣй- : лиийѣа 17₁₄, лиѣа 25₃₉, — облийѣ 20₁₉, — про-
 лийѣе 289₈;
 мѣн- : ѣроминѣ се 20₂₁, — мине 289₃ (х2);
 мѣсец- : мѣсец 24₄, 287₁₃, итд., мисеца 12₄₃, 14₁₆, 15₄,
 17₂₀ итд.;
 мѣй- : мисѣо 13₂₇, 28, 29 итд., мисѣа 12₃₃, 20₁₉, мисѣѣ
 19₄₀, 43, 22₁₁, мисѣах 15₂₈, мисѣих 14₁₉;
 мѣша- : измишише 16₁₇;
 нѣм- : Нимци 12₁₅, 20, 13₃ итд., Нимацах 16₄₂, Нимцем 17₆,
 Нимце 15₃₉, 16₁₀ итд., — нимачки 15₁₆, 16₃₁,
 нимачка 17₁₂, нимачком 12₁₃, 19, нимачке 12₂₇, 16₁₆;
 негѣл- : негѣлѣ 16₈;
 ѣв- : ѣвици 19₄₃, ѣвице 287₁₁, — ѣванѣ 19₃₃;
 ѣск- : ѣсак 289₇, 9, ѣскѣ 289₂;
 ѣш- : ѣшиаци 19₈, ѣшицем 16₆, — ѣшице 16₁₀;
 рѣз- : одризаише 24₂₀;
 рѣк- : рика 18₃₁, рикѣ 16₅;
 рѣч- : ричи 18₃₉, 21₁₀, ричих 21₉;
 сѣг- : засидоише 19₉, ойсиде 17₁₁, ѣдосиде 12₂₅, 17₂₅,
 ѣдосидоише 12₂₆, сиде 13₂₅, сидоише 24₁₆, сиѣише
 16₉, 24₁₉, сио 19₃₆, сили 17₁₈;
 сѣвер- : сивера 18₃₂;
 сѣк- : сикирѣ 12₃₁, — сиѣи 12₃₆, сиѣ 14₂₅, 17₁₆, 22₁₅,
 сикли 22₂₂, изсикоише, изсиче, изсикли,
 исикоише, одсиче, одсико (в. § 4. I, Б, В), ѣосикоише
 15₃₇, ѣосико 18₄₄, — сичѣна 14₃₄;
 сѣй- : осийѣише 21₁₉;
 сѣй- : свийлосѣй 14₈, 26₃₈, 44 итд., свийле 14₄₁, — свий
 (савет) 14₅, свийѣова 14₄;
 сѣл- : свиѣе 14₁₃, 287₉, 18, 27;
 слѣг- : слиди 8, слидих (3. л. једн. през. са дод. -х) 8;
 снѣ- : снѣи 12₁₀, 16, 18₄₃, 20₁₃;
 срѣй- : срийѣ 15₃, 40 (грешком срийѣо), сѣсрийѣ 24₁₂;
 сѣарѣиши- : сѣаришиише 15₂₈;
 Сѣйѣан- : Сѣйѣан 13₃₅, 21₂₄, Сѣйѣана 8, 12₈, 14₂₄, 287₁,
 Сѣйѣановои 21₂₅;
 ѣл- : ѣило 18₄₃;
 ѣкра- : ѣираи 16₂₉, ѣираиѣѣи 25₂, исѣираише 14₃₇, оѣира-
 ше 12₁₄, 23₄₄, оѣирали 15₃₉;

- йпрѣб-* : *йойприба* 26₃₁, 289₃, *йойприбе* 13₁₉, 20₇, 21₈, 286₁₅-
йойприбѣ 23₃₁, — *йприбиий* (инф.) 19₂₂;
цѣн- : *цинећи* 25₄₂;
цѣкл- : *ѡцвићлене* 286₁₇, *ѡцвићленои* 15₃₄;
човѣк : *човик* 14₃₉, 15₃₂, 26₂₃, 29, 27₁, *човика* 15₃₂, 21₃₉,
 23₂₂, 287₂₈, — *човичие* 20₁;

У префиксу *йри-* следећих примера и стоји такође место *ѣ*:
йриоварай 12₂₈, *йриовараѣне* 14₁₁, — *йриварийао* 287₂₃, — *йриболиий* 25₄₂,
йриболи 21₂₁, — *йридоше* 16₅, 17₂₂, 33, *йригѣ* 19₁₂, *йришли* 19₄, — *йри-*
дадоше 17₄₀, 23₃₀, *йридао* 17₆, 25₆, — *йриминѣ* 13₃₆, 40, 14₁₇, 19₃₁, 286₃,
йриминѣо 287₂₂, — *йримейѣше* 20₄₀, — *йрийливѣше* 16₂₀, — *йрикинѣше*
 16₁₆, — *йрисли* (в. § 8), — *йрисѣйраинѣше* 13₃₅, — *йрисѣдгий* 20₂₈, —
йрийорѣчиний 23₃₈, — *йрийили* 25₁₆, *йриѣше* 16₃₁, — *йрийойћлена* 20₁₁,
 — *йриѣзвинѣши* 19₃₂, — *йридоѣћи* 17₃₁, затим: *йриварком* 16₁₀, — *йри-*
ѣрадаках 21₄, 6, — *йриг* 12₅, 12, 19 ИТД., *изйриг* 18₈, *найриг* 19₈, —
йрико 16₁₇, 19, 21, 17₃₂ ИТД.¹⁶

И налазимо такође и у примерима са *нѣ-*: *ники* 14₁₃, 15₁₀, 16₁₀,
 ИТД., *ника* 15₉, *нико* 16₁₈, 18₃₀, 32, *ника* 16₂₅, 26, 22₁₁, 27₉ *никѣ* 14₈, *ни-*
како 12₂₂, 22₂₃, *николико* 13₄₃, 16₁, 17₂₇ ИТД., *никакви* 17₂₈, *ниѣко* 26₅,
ниѣо 12₂, 20₁₄, 21₄₁, 25₂₃; исп. и *доникле* 8.

И стоји м. *ѣ* и у примерима:

- нѣс-* : *нисам* 26₂₂, *нисѣ* 24₁, *нисѣ* 26₁₆;
обиѣкл- : *обиѣио* 20₂₁;
срѣг- : *ѣсриг* 17₁₄.

§ 11. Примери са *ие* м. *ѣ*:

- лѣй-* : а) *лиѣо* (... тѣрбе веле *лиѣо*) 26₁₄, поред
 б) *лиѣо* 14₄, 17₃, 4, 24₂, 8, 15, 27₂, *лиѣ* 23₃₈,
лиѣѣ 23₄₁, 289₃, 7, *лиѣиѣа* 287₂₄;
свѣй- : а) *свиѣѣа* 286₁₁, 287₁₆, поред
 б) *свиѣѣа* 287₁₈;
сѣн- : *сиѣна* (ген. једн.) 20₉ (овај примѣр долази само
 једном).

У следећим примерима налазимо *ие* (*ије*) секундарног постанка:
 инстр. једн. м. р.: *виѣшем* 286₁₅, затим ген. мн. (без -х): *жесѣѣокиѣ* 8,
марѣѣвиѣ 27₉, *йравовиѣниѣ* 21₄₅, поред *велики* 19₄, *варѣни* 15₄₁, 16₁,
добри 14₁₃, *морски* 19₄, *наѣи* 22₄₂, *осѣѣали* 17₁₃, *раѣнени* 25₃₇, *редов-*
ниѣки 14₁₆, *рѣчени* 19₁₅, *сѣѣражѣни* 14₂₆, *йварѣди* 8, *йѣрски* 15₂, 17₃₂,
 затим са -х: *марѣѣвиѣх* 25₃₇, *осѣѣалиѣх* 21₄, 6, *йравовиѣниѣх* 13₄₂, *разѣѣѣѣх* 8,
йѣрскиѣх 15₄₉ и сл.

¹⁶ Лашванин има само *йремѣа* 16₂₀, 18₃₀, 21₃, 23₃₀, 25₁₅, 26, 286₁₇; исп. једини пример *йримѣа* (поред *йремѣа*) код М. А. Рељковића, који је такође у основи икавац (Алексин, 53).

§ 12. Примери са *е* м. *ѣ*:

обѣћа- : *обећа* 19₂₀, 21₃₅, 26_{30, 31}, *обећао* 23₄₁, 25₃;
ѣцсар- : *цесар* 12₄₅, 15₂₄, 19₃₄, *цесара* 12₄₂, 13₁₈, *цесаром* 12₁₁,
цесаров 12₂₈, *цесарово* 17_{6, 12} и сл.

§ 13. Како се из изнесеног материјала види, питање рефлекса старог *ѣ* у језику Николе Лашванина је врло јасно: икавизам је основна одлика његовог језика¹⁷. Примери са другим рефлексима су, као што смо видели, сасвим малобројни. Облици са *ие*, *лѣй-* и *свѣй-* (свијет), објашњавају се, наравно, једино утицајем јекавских (ијекавских) говора или писаца на Лашванинов језик¹⁸; ово исто важи и за *ие* м. *и* у поменутим флексивним завршецима, где је такав наставак, као што знамо, у примерима наведеним из Лашванина, секундаран и у говорима са јекавском (ијекавском) заменом старог *ѣ*. Познато је, такође, да се ради избегавања хомонимичности облика зависних падежа именице *сѣло* са именицом *сит* у икавским говорима употребљавају од ове прве облици са *-ије*¹⁹. Што се тиче примера са екавизмом: *обећа-* и *цесар-*, знамо да се ради о такозваном „сталним екавизмима“ који су са овим рефлексом (*е*) карактеристични за икавске говоре нашег језика²⁰.

Иако о икавским говорима у Босни немамо још посебних монографија, ипак се зна да област реке Лашве — с обзиром на то да Никола Лашванин свакако потиче одавде — припада чистом икавском дијалекту „средњобосанског типа“²¹.

¹⁷ Исп. различите рефлексе *ѣ* у језику других босанских писаца који, стварно, припадају и другим дијалекатским типовима: М. Дивковића из Јелашака (*ије*, *је*, *и*, *е* — Глас 51, 89—100), П. Посиловића из Гламоча и М. Раднића који у свом језику имају у дугим слоговима *ије*, а у кратким *и* м. *ѣ* (ЈФ VIII, 83—7, ЈФ V, 46—52; исп. код Посиловића у ЈФ VIII на стр. 85—6 и Решетарове напомене о Дивковићевом језику у овом погледу). Исп. такође Решетара о оваквом типу икавско-јекавских говора данас у Жепчу и Јабланици (Der štokavische Dialekt, 81 и даље). Икавско-јекавске рефлексе старог *ѣ* помиње и М. С. Филиповић у језику летописа франџевца Бона Бетића (18. век) из Чатића код Сутјеске (М. С. Ф., Височка нахија, СЕЗБ 43, 326).

¹⁸ Исп. *липо* у говору околине Јајца (Г. Ружичић, Главније особине неких икавских говора Западне Босне, ГЗС I, Београд 1934, 35).

¹⁹ Др П. Изид, Дијалектологија српскохрватског језика, Нови Сад 1956, 175. Исп. *сѣло* у посавском икавском говору (S. Ivšić, Današnji posavski govor, Rad 196, 163).

²⁰ Исп. *oběcat* у посавском икавском говору (Рад 196, 192), *oběc-/obić-* у језику М. А. Рељковића (Алексић, 50), затим *oběhā*, *obehō* у екавско-јекавском говору Тешња у Босни (Прилози XVI, св. 2, 245). О јату, као и о *е < ѣ* у примерима уза сугласника *ц*, в код П. Ивића: Der Vokal ě als lebendiges Phonem in den serbokroatischen Mundarten (§ 16, nap. 3) у часопису International Journal of Slavic Linguistics and Poetics I (Haag 1958).

²¹ В. Г. Ружичића, ГЗС III (1936), 36.

§ 14. За прилоге *кѣде, овѣде, онѣде* Лашванин има: *īdi* (само тако, са *и* < *ћ* из прилога на *-gk*) 13_{21, 32}, 14₃ итд., *īdiōg* 23₂₂, *īdi iōg* 289₄, *niīdi* 15₇, 16₇, 20₁₃, *onđe* 15₃₃, 16_{28, 40}, 21₁ итд. (пored *onđu* 23₁₁), *ovđe* 27₈, 287₁₅.

§ 15. Име места *Свѣјеска* налази се редовно са икавским рефлексом, само са нешто измењеним гласовним склопом: *Свѣјинске* 14₄₂, 20₁₉ (грешком *Свѣјинѣинске*), *Свѣјинскои* 21₄₁, затим *свѣјински* 21₁₂, *свѣјинскоја* 16₃₆, 21₃₂.

§ 16. За старо *Хлѣвѣно*²² Лашванин има *Ливно* 24₄₇, затим *Ливанско погле* 18₁.

§ 17. Старослов. *корень* јавља се у икавском облику: *корина* 289₁₁.

§ 18. Од именице *срећа* Лашванин има икавске облике:²³ *несрићи* 16₁₈, *несрићно* 12₂₅.

§ 19. Топоним *Куирес* у Лашваниновом језику има *и*: *Кѣирис* 25₅, *Кѣирис* 12₁₀, 19₃₄, затим *Кѣиринице* 25₁₀.

§ 20. Именица *болесѣ* и од ње изведене речи долазе само са *-е*:²⁴ *болесѣи* 14₉, 25₅, 26₆, *болесно* 13₁₂, *болесне* 286₁₇.

§ 21. Лашванин има само: *колибе* (новогрч. *kalíva*)²⁵ 14₇, 287₁₁.

§ 22. У речи *комесар* налазимо *е* у примеру *комесара* 286₁₂ и *и* м. е: *комисѣр* 13₄₀. Према талијан. *letanie* (лат. *litanía*) и тур. *fermān* Лашванин има: *леѣание* 13₄₃, 287₁₄, *ферман*²⁶ 12₁₁, 14₃₀, 21₇, *фермана* 20₃₉ и сл.

§ 23. Према тур. *kalām* (арап. *kalām*) Лашванин има само једном пример *калѣи* 289₃; иначе редовно долазе облици са *-е*: *калемѣи* 289₁, *калѣи* се 289₆, *калѣи* 289_{3, 4}, *калѣме* 289₂, *калѣма* 289₈, *калѣмах* 289₅.

§ 24. *Самојласник а*. Предлози *од, ирид* и *наг* употребљавају са само у краћем облику, тј. без покретног *-а*. Исти је случај и са

²² Ђ. Даничић, Рјечник из књижевних старина српских III, у Београду 1864, 417.

²³ Исп. М. Москољевића, Постанак речи *срећа* и развитак њеног значења, НЈ II (1934), св. 9—10, 271—2 (М. истиче да је у именици *срећа* корен *среи*); исп. *срића* из околине Бугојна (ГЗС I, 35).

²⁴ Исп. у овом примеру *е* и код М. А. Рељковића (Алексић, 53); облике са *ије*, односно *и* код старијих писаца, в. у РЈА I, 528—9; исп. *бдѣјес(и)* у говору источне Херцеговине (Д. Вушовић, Диалекат Источне Херцеговине, СДЗБ III, 10).

²⁵ Исп. облике са *-ље-* (*-ле-*) у посавском и височком говору (Рад 196, 166, 169; СЕЗБ 43, 327).

²⁶ Исп. *letaniје* код далматинских писаца: Бановца, Бадрића и Терзића (Рад 209, 181); исп. *letaniја* за говор Градишта и Вароши у Посавини (Рад 196, 178); в. *фирман* у говору Јајца и околине (СДЗБ III, 106).

предлозима *йог* и *из*, сем у два примера: *йода се* 24₂₀, *иза цѣѣ* 16₂. И употреба краћег облика предлга *с* такође је много чешће неголи дужег (*са*): *с цесаром* 12₁₁, *с овим* 12₂₃, *с царом* 12₄₁, *с Нимци* 15₃₅, *с ферманом* 12₁₃, *с њејерицим* 26₆, и сл., — *са све сѣране* 12₁₃, *са свиѣ сѣранѣх* 15₄₅, *са злом* 24₃₃, ₃₁, *са мном* 14₂₅ и сл.; једном се *са* налази и испред речи са почетним самогласником: *са Авдѣлах њашиим силѣвѣтаром* 14₃₁. У већ наведеним примерима предлог *с* је употребљен и испред речи које почињу са *с-* па је у том положају и дошло до одговарајуће гласовне измене предлога *с* (в. § 6). Однос употребе *са* и *с* је 16:93 (14,68%:85,32%), Предлог *ка* не долази уопште, већ само *к* (врло ретко): *к Новомѣ* 12₃₃, *к њаши* 15₂₂, 18₂₂, *к Биопрадѣ*²⁷ 19₁₁.

§ 25. *А* је секундарног порекла у префиксима глагола: *обаице* 14₃, *саливаиѣ* 13₂₃, *ѣзѣиро* 22₁₁, *одаиѣиѣ* 17₃₇, *изѣиѣв* 22₂₆, *изѣиѣиѣ* 26₂₆, затим у средњем слогу примера *мѣриѣиѣ* (в. нап. 15)²⁸.

§ 26. Именица *сѣвѣиѣ* гласи *сѣиѣ* (в. § 10 Б).

§ 27. Од имена места *Ливно* (в. § 16), *Дѣвно* 25₁, ₇, *Травник* 18₂₂, ₂₅ итд., присвојни придеви гласе: *ливаѣски*, *Дѣваѣски* и *ѣраваѣски* (облик *ѣравѣчки* не долази): *Лѣваѣнско ѣоѣ* 18₁, *дѣваѣнски* 14₁₇, *дѣваѣнскоѣ* 25₆, *дѣваѣнскомѣ* 286₁₀, *ѣраваѣнски* 13₂, 21₁₆, *ѣраваѣнскоѣ* 20₃₉, 22₃₇, *ѣ Травѣнскомѣ ѣоѣ* 13₁₃, 19₄₄.

§ 28. Поред усамљеног *ѣгѣриѣиѣ* 16₃, са *-а-*, налазимо редовно облике тога глагола без *-а-*: 3. л. једн. аор.: *ѣгѣри* 17₂₃, 23₁₃, 3. л. мн. аор. *ѣгѣриѣ* 12₁₃, ₃₃, 16₉, 17₂₂, ₃₈, 18₁₈, 24₁₈, ₂₉, 25₃₃, *не ѣгѣриѣ* 15₇, през. *ѣгѣримѣ* 15₃₅, императ.: *ѣгѣриѣ* 24₁₈, затим *ѣгѣриѣ* 24₃₇, 26₆, ₉, *ѣгѣрили*²⁹ 25₄₁.

§ 29. Лашванин је четири пута употребио облике придева *малаѣиѣн*:³⁰ *малаѣиѣна* 287₄, ₆, 289₅, *малаѣиѣнѣ*, 287₃, а свега једном *малаѣиѣиѣ* 26₃₃.

§ 30. И Лашванин, као и Дивковић, пише *ар* у примеру *изѣѣѣѣѣ* 17₁₁. Није сасвим јасно да ли се ради о самогласничком *р* или о *ар*³¹.

²⁷ Има примера где су предлози *с* и *к* овако написани: *с' Али ѣаѣом* 15₂₉, *с' чаѣиѣ* 16₃₉, *с' Ћѣѣриѣиѣѣ* 12₃₂, и сл. (око 10 пута), — *к' ѣаѣиѣ* 15₂₀, *к' сѣѣѣѣѣ* 16₉, *к' Сѣѣѣ* 20₇.

²⁸ Ово упућује на ном. једн. *мѣриѣиѣ* (исп. *мѣриѣиѣ* код Дивковића, Глас 52, 110).

²⁹ Шире о овоме, као и објашњењу облика *уѣриѣ*, в. код А. Vaillanta: *La langue de Dominko Zlatarić*, I (Paris 1928), 250—2.

³⁰ Исп. *малаѣиѣн* у говору Мостара (М. Milas, *Današnji mostarski dijalekat*, Rad 153, 51); облик са *-а-* јавља се од XVII века, а облик са *-е-* од XVIII в. (в. РЈА VI, 411, 414; исп. овде на стр. 413 *malean* < *malehan* код П. Посиловића); исп. такође и *malakan*, *malan* код далматин. писаца (Рад 209, 181).

³¹ В. Глас 52, 104. Маретић не говори о нејасности графичке у овом примеру код далматинских писаца (Рад 209, 182, т. 6); исп. о овоме РЈА IV, 274.

§ 31. У примерима *прама* 20₁₅ и *оданле* 14₃, 20₁₅, 24₁₀, 47, 26₂₂ -а- је, као што је познато, секундарног порекла³².

§ 32. Лашванин нема а- м. о- у примерима *онаки* 26₅, *онамо* 25₂₅ (исп. *анаки*, *анамо* у неким говорима Босне)³³.

§ 33. У топониму *Педаћ* 17₂₃, 29, а је непостојано: *Педћлом* 17₃₅.

§ 34. За неке говоре у Босни и Херцеговини познато је да данас имају и м. а у компаративним облицима *мљм* и *даљи*³⁴. Код Лашванина налазимо само мање употребљено прилошки: *маћне* 18₃₇, *мало маћне* 15₄₂, 25₃₇.

§ 35. А стоји грешком м. и у примеру *прлг* 19₄₂, 26₃₈ јер Лашванин има редовно *прлг* (предлог — в. § 10 Б).

§ 36. *Самојласници* е и о. Познато је да у речи *ироџ* у западнијим нашим говорима, као и код старих писаца из тих крајева, имамо често е м. о. Лашванин има поред *ироџ* 287₅, *ироџа* 26₁₄, 287₂₈, *ироџ-ницџ* 287₃ и *ироџ* 22₂₇, *ироџие* 14₁₁, 23₃, 287₂₆ (× 2), *ироџи* 13₄₃, 14₁₃, 22₃₀, 287₁₄; осим примера *повораси* 289₁₀ други облици од корена *раси*-не долазе (примери од *враџ*- и *краџ*- такође не долазе).

И у облицима збирних бројева налазимо е м. о: *четиџеро* 19₄₄, *шестџеро* 21₂₆, *седџеро* 13₃₄, 21₂₁, 26, *десетџеро* 13₃₄, 17₂₅, затим *петџерџом* 26₆; у облику *ободвоје* 26₁₁ Лашванин има о м. а³⁵.

§ 37. Поред врло честог -о- у примерима: *цесаров* 17₂₈, *цесарова* 12₁₁, *цесарове* 17₁₀, *цесарово* 17₆, 12, једном се налази и -е-: *цесарева* 19₁₁. Од именице *цар* присвојни придев гласи само *царев* 12₄₁, *царево*³⁶ 12₂₄.

§ 38. Свега два пута долази присвојни придев од именице *црква*, и то оба пута различито: *царковни* 23₃ и *царквени*³⁷ 26₄₄.

³² А у *прама* стоји м. ђ (*прџмо*), а у *оданле* м. о (в. РЈА VIII, 555); исп. *оданле* у Дивковићевом и Рељковићевом језику (Глас 52, 100; Алексић, 99), као и у говору Вареша (Жуљић, 774). Исп. за *прама* и П. Скока (Leksikologijske studije, Rad 272, 34—5).

³³ Исп. Жуљић, 39; Прилози XVI, св. 2, 245.

³⁴ Исп. М. Решетара (Der štok. Dial., 97) за говор Јајца и Кладња, Ђ. Шурмина за сарајевски (Рад 121, 190), проф. Ј. Вуковића за пивски и дробњачки (Вуковић, П. — Др., 11), као и Д. Брозовића за височки говор Лјетопис JAZU 62, 1957, 380). Поред оваквих облика са -а-, Дивковић има и облике са -и- (Глас 52, 135).

³⁵ Облици бројева на -ер- познати су нашим старим писцима: Дивковићу (Глас 52, 101), далмат. и славон. писцима (Рад, 209, 238, Рад 180, 179), Рељковићу (Алексић, 97), као и савременим говорима: варешком (Жуљић, 574), посавском (Рад 197, 56), сарајевском (Рад 121, 203), мостарском (Рад 153, 68—9), као и говору Пиве и Дробњака (Вуковић, П. — Др., 20). Исп. облик *ободвоје* у језику далматинских и славонских писаца, као и у, наравно, Рељковићевом језику (в. цитирана места за ове писце).

³⁶ Исп. код далматинских писаца: Lazarevo, Lazarova (Рад 209, 182).

³⁷ Оба облика су стара: први се јавља од XIII в., а други од XIV в. (РЈА I, 827, 830).

§ 48. Једначење и сажимање самогласника

а) Самогласничка група *-ao* у облицима радног глаголског придева, као и других речи, врло често је сажета у *-o* (наравно, *-ao > -oo > -o*); тако поред: *владао* 17₄₁, *іледао* 287₂₃, *докојао* 24₂₂, *издао* 17₄₀, *искао* 26₂₆, *обећао* 23₄₁, 25₃, *осіао* 15₂₅, 18₁₃ и сл., налазимо и *варіо* 24₃₆, *гуіо* 287₂₂, *дошо* 19₂₇, *изашо* 21₁, *моіо* 12₃₉, *Паво* 12₄₃, 18₄₀, 21₄₁, *іосо* 18₁₇, 23₂₀, 22₃₀. Међусобни бројни однос облика на *-ao* према облицима на *-o* у корист је других: 21:28 (42,86%:57,14%).⁴⁶ У примерима *дан* 18₃₇, 20₃₇, 21₄₁, 287₈, 21 и *зао* 12₂₉, 17₁₆, 20₃₇, 22₇, 26₂₄ не долази до промене *-ao* у *-o*, наравно, због акцентованог *-a-*;⁴⁷ у свезици *као* 24₆, 17, 289₁₁ немамо такође *-o < -ao*.⁴⁸

б) Самогласничке групе *-eo* и *-uo*, које се у многим нашим нашим говорима данас једначе и сажимају у *-o*, у Лашваниновом језику остају неизмњене: *оіео* 25₆, 26₅, *іочео* 14₂₆, 20₇, 34, *ѕео* 13₄₄, 22₂₃, 25₂₄, 26₆, — *зовішо* 287₂₀, *меішшо* 25₄₁, *іримішо* 287₂₂.

в) На почетку, у средини и на крају речи група *oo (<oi) > o*: *оіаром*⁴⁹ 14₁, 286₅, 287₁₅, — *коца* 22₂₀, *гоіши* 19₃₂, *гоінем* 24₂₀, — *іо* 19₄₀, 20₁ 21₂₇ итд.

г) Лашванин има: *сіаіі* (инф.) 18₃₅, 24₄, 25₈, 3. л. једн. — мн. аор.: *сіа* 13₁₉ (поред *сіаіа* 15₄₄), *сіаіше* 21₁₃, 23₁₀, 11 (овде је, наравно, после губљења *j*, *оја > oa* па затим *oa > aa > a*).⁵⁰

д) Поред примера са сажетим *-и-* (*<-иі-)*: *іригоше*, *іригш*, *іриши* (в. § 10 Б), *іриши* 27₂, *іримив* 13₃₇, једном долази облик *іришменком* 14₂₃. У придеву *кагінска* 25₃₆ свакако је *-и- < -иі-* (после губљења *-j-*). Сажимања нема у примерима: *кагін*, *кайиши*, *карволиши*, *кайишиши* (в. § 7).⁵¹

⁴⁶ Овде су узети у обзир само примери у којима није наглашено *-a-* у завршетку *-ao*. Као што је познато, многи наши говори знају данас за *-o < -ao* (у говорима околине Травника, Горњег Вакуфа и др. Ружичић помиње само облике са *-o < -ao* — ГЗС I, 35—6). Исп. углавном непромењено *-ao* у језику славонских и далматинских писаца, као и у Релковићевом језику (Рад 180, 151, 209, 185; Алексић, 56).

⁴⁷ Једини Лашванинов пример: *ѕ зо час* 29₂₇, уколико није овако грешком написан, могао би се, можда, објаснити преношењем акцента са придева на предлог. Исп. такође *-o (-o) < -ao (-ao)* у примерим са акцентованим *-a-* у источно-херцеговачком дијалекту (СДЗБ III, 13), као и у говору Пиве и Дробњака (Вуковић, П.—Др., 20).

⁴⁸ Облик *ко* (без акцента) и *кѡ* (с акцентом) помињу и Вуковић и Вушовић (Вуковић, П.—Др., 13; СДЗБ III, 20); исп. *ко* у Релковићевом језику (Алексић, 56—7).

⁴⁹ Исп. исто у говору Јајца и околине СДЗБ III, 109), у језику далматинских писаца (Рад 209, 193), као и у Дивковићевом језику (Глас 52, 105).

⁵⁰ В. о томе А. Вајана (нав. дело, 303—4).

⁵¹ Исп. сличне сажете облике (са *-и- < -иі-*) у говору Вареша (Жуљић, 40).

Према тал. *palazzo* Лашванин има *йалаца* (ген. једн.)⁵⁸ 13₄, а према *Lodovico* и франц. *maréchal* — *Лшдовик* 14₁₇, *марешал* 13₁₈. Од осталих речи поменићемо: *каимекан* (тур. заповедник) 21_{33, 39}, 21₁ итд., поред *каимакан* 23₃₇, *слефа* (плата) 24₂₆, поред *слафс* 24₂₄.

2. СУГЛАСНИЦИ

§ 53. *Сугласници ђ и ђ*. Лашванин има *ј* м. *ђ* само у примерима: *йшъи* 12₂₇, *йшъиш* 24₃₃, затим *Јшро* 287₅, *о Јшривс* (дне) 19₂₃. У осталим случајевима употребљава редовно *ђ*. Као што је познато, ова особина (*ј* м. *ђ*), која је основна црта чакавског дијалекта и која је у Лашваниновом језику заступљена у малом броју примера, једна је од одлика данашњих говора средње Босне⁵⁹.

У свом језику Лашванин чува доследно разлику између африката *ч*, *џ*, *ћ*, тј. код њега нема ни једног примера са *ћ* или *ђ* м. *ч* или *џ*⁶⁰: *рече* 20₃₇, *момче* 18₂₃, *чејири* 13₉, 15₆ итд., *чејресџ* 17₃₄, *чећлаге* 15₁, *човик*, *човика* (в. § 10 Б), — *очака* 25₃₅, *чампом* 15₃₉, *чебана* 12₂₂ и сл.

§ 54. *Сугласничка група шћ (ић)*. Имајући у виду важност ове језичке особине, мислимо да је потребно осврнути се дубље на материјал који нам у овом погледу пружа Лашванинов летопис. У циљу детаљнијег претресања постојања група *шћ* — *ић* у језику Николс Лашванина, а у вези са његовим начином обележавања тих група, изнећемо све примере у којима налазимо *ић* (тако написано са *ш* и *ћ*) и пример са графijом *џ*⁶¹.

⁵⁸ Исп. *полачс* код Дивковића (Глас 52, 102); о овоме романизму види П. Скока: *Prilog metodi proučavanja romanizama u hrvatskom ili srpskom jeziku*, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, Zagreb 1951, 450—467.

⁵⁹ Исп. примере са *ј* и *ђ* у говорима долине реке Лашве и изворишта Врбаса (ГЗС I, 39), затим у планинском крају на десној обали Врбаса, као и у Горњем Вакуфу и Прозору (др М. Павловић, Испитивање икавских дијалеката у Босни и Херцеговини, Гласник САН IV, св. 2, 318—9), у Поугарју (Јајце — СДЗБ III, 108), у Травнику и др. (М. Rešetar, *Der. štok. Dial.*, 136), у Високом и Боровици (СЕЗБ 43, 329—30, ЗНЖ XXVIII, 2, 218); исп. исто и код Дивковића (Глас 52, 108).

⁶⁰ Исп. само Г. Ружичића за долину Лашве (ГЗС I, 40—1). О овоме, као и о развиту других сугласничких појава у нашем језику, в. код др П. Ивића: Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. II, 1957, 159—84.

⁶¹ Исп. обележавање (по др М. Павловићу сугласничких група *ишћ* и *ић* овом графijом код С. Маргитиће — Јајчанина (СДЗБ III, 108); исп. и Решетарову опрезност у одређивању гласовне вредности ове графijе у старим босанским споменицима (*Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen*, *Arch. für slav. Phil.* XIII, 191—3).

А. Примери написани са *ih*:

- а) *ihēiūe* 23₁₀, *ihēiūovaiū* 26₂₅, *ihēiūovali* 23₃₀;
 б) *iuhišhu* 21₃₂;
 в) *ūsiuhaūū* 27₁₅, *ūsiuhaūū* 21₃₄, *ušiūha* 17₃₄, 19₂₈, 21₃₅, *ūsiuhaue* 12₂₃, 16₄₀, *ūsiuhali* 17_{3, 17}.

Б. Примери са графijом *и*:

- а) *иeйiē* 12₁₀, 13₄, 18₅, 19₄₀, *иeйiūš* 26₃₅;
 б) *иайом* 14₁, 287₁₅, *иeйiах* 18₂₈, 23₁₄;
 в) *навицрена* 25₇, — *оироцрена* 26₂₆;
 г) *iogiиe* 13₃₁, *iogiиaх* 8, 18₃₂;
 д) *иоцпер* 14₁₅, 15_{2, 6, 13, 41}, 16₁₄, 17_{34, 37};
 љ) *млоциво* 15_{1, 33}, *млоцива* 16₃₃, — *врациво* 15₁₅;
 е) *иšиациво* 17₁₆;
 ж) *ио* 8 (× 2), 13₁₅, 14₂ итд. (49 пута), *иa* 15_{14, 36}, 16₂, 21₄₂, *иийоцю* 24₃, 26₃₁, *иоioг* 13₁₉, 14₁₅, 20_{16, 44}, *иоioг* 24₂₁, *ицю* 12₂, 20₁₄, 21₄₁, 25₂₃, *ицa* 12_{3, 47}, 14₆, 15₁₀ итд. (21 пут), *зацио* 8, 12_{5, 6} итд. (58 пута);
 з) *ицeм* 14₉, *иоцовати* 14₂, *иоцeиeм* 19₃₀;
 и) *иpици* (3. једн. аор.) 20₃₆, 22₂₅, *ициоц* 8.

В. Графија *и* у страним речима:

аиоцолскоia 286_{2, 9}, *аišиa*, *аSišиa* (в. § 49), *Ашцриe* 19₃₄, *кацe.л.иa* 14₃₂, *кшцюг* 20₄₃, *мeцпaр* 21₁₃, *мeцпa* 23_{5, 8}.

Г. Стране речи са *ih*:

мeиhеmš 18₃₃, 22₂₄, *сeрииhер* 13₁₆.

Једном долази и пример *Шhоia* (им: врела у Фојници) 18₂₈, који је такође написан са *ih*.

§ 55. Из изнесеног материјала види се јасно вредност графије *и*: њом је Лашванин обележавао групу *иiū*. Ово потврђују примери са несумњивим *иiū* (Б. љ, е, ж, з, и, затим В.), као и примери написани са *ih*, које је Лашванин, наравно, тако и изговарао (када ј: в *h ih* писао са *и* и *h*, зашто би употребљавао и *и* за *ih*?). Ово упућује да с мора узети да је *и* = *иiū* и у примеру *иeйiē*, *иeйiūš* (Б. а) без обзира на то што се овај пример налази написан и са *ih* (А. а), и који се у том случају тако и изговарао, јер, као што је познато, није немогуће у језику постојање обeју сугласничких група и у истом примеру.⁶²

Као што смо видели, Лашванин има врло мали број примера који би се могли сматрати правим шћакавизмима.⁶³ У погледу односа

⁶² Исп. такву појаву код славонских и далматинских писаца (Рад 180, 156, 209, 200).

⁶³ Примери под А. в, као што је познато, постају морфологизацијом и у говорима који нису шћакавски (исп. у вези с тим А. Белића, Прилози историји словенских језика, ЈФ IV, 20—24). Исто је и са примером под А. б.

група *шћ*: *шћ* у Лашваниновом језику немогуће је само на основу примера из његовог језика доносити неке сигурније закључке јер би требало узети у обзир стање у погледу ове црте и у језику других босанских писаца, код којих би се, вероватно, нашао и неки пример са групом *жг* или *жђ*, какве Лашванин није уопште употребио у делу летописа који је непосредно његов.⁶⁴

Једначења сугласника

§ 56. Једначење по месту образовања

а) Место сугласничке групе *хв* налазимо редовно *ф* у примерима: *фала* 15₁₄, *зафали* 23₁₀, — *фајџаиш* 22₁₆, *пофајџаиш* 26₁₀, *сфайџиш* 12₃₉, *сфайџили* 15₃₁, 26₉, *сфайџив* 15₃₈ и сл., затим у примеру *Фоинице* (*Ф*-<*Хв*-) 14₁₇, 22₄₁, *Фоиници* 8, 13₂₆, 14₂₂ и сл.;

б) *с њ*->*ш њ*:- *ш њима*, *ш њица*, *ш њим* (в. § 6);

в) *-сч*->*-шч*:- *гаишчах* 287₅;

г) *-зљ*->*-жљ*:- *ражљшџио*⁶⁵ 23₂₁.

У примеру *сфайџице* 22₂₀, као што знамо, имамо *ф*-<*ћв* (преко *йф*->*фф*->*ф*).

За тур. *bahçe* налазимо *баиџи* 21₂₃, 25 (× 2).

§ 57. У примерима *седамдесет* 25₉ и *осамдесет* 12₄₀ не долази до једначења сугласника *м* пред *г* у *н*.

§ 58. Према тур. *karanfil* Лашванин има *карамфиџи* 289₁₀.

§ 59. Што се тиче једначења сугласника по звучности, сви примери ове врсте дати су у §§ 4, 6.

§ 60. Разједначавање сугласника

а) *мн*->*мл*- (редовно): *млоіо* 8, 12₉, 13₄, итд., *млоіи* 12₂₂, 16₁₂, 30 итд., *млоіа* 19₃, 9, 20, *млоіе* 13₆, 16₂₁ итд., *млоіџво*, *млоіџва* (в. § 54);

б) *-мн*->*-вн*:- *џавнице* 25₉;

в) *-мљ*->*-мљ*:- *сџмљџи* 15₂₃, *сџмљџаиш* 24₄₃;

г) *знам*->*злам*:- *зламеџице* 24₁₇.

Лашванин има редовно примјер са *мл*- (<*мн*-<*бн*-<*вн*-) у именици *Млеци* и речима изведеним од ње (*млејџачка* 12₁₉, *млејџачке* 12₄₄ и сл.).

⁶⁴ Исп. дачас доследно *шћ* (<**stj*, **skj*) у долини Лашве, а такође и *жћ* (<**zdj*, **zgj*) у говорима околине Травника, Јајца, Бугојна и др. (ГЗС I, 36—8). Провладавање групе *шћ* у Лашваниновом језику, које се не подудара са данашњим стањем говора долине Лашве, може се објаснити особинама његовог личног језика, а не и дијалекта; *шћ* је могло ући у његов језик, језик несумњиво културног човека за своје време, и преко писаца који су у свом језику имали само *шћ* и који су као књижевници били много плоднији и јачи од Лашванина (исп. нпр. само *шћ* а никада *шћ* у Дивковићевом језику — Глас 62, 115).

⁶⁵ Овакве појаве познате су нашим говорима (исп. нпр. само за говоре источне Црне Горе М. Стевановића, Источноцрногорски дијалект, ЈФ XIII, 53).

§ 61. Мататеза сугласника

а) У свм облицима некадашње замснице *всьсь* извршена је метатеза групе *вс-* у *св-* сем у облику *вас* (ном. једн.) 13₁₄, 18₁₉, 20₄₄, 287₂₄ (исп. и *ваздан* 17₃₉, *вазда* 21₇, 24₁₀, 26₁₅);

б) *кйй-* > *ййк-* (зам. *кѣйй*): *ййко* 12₂₄, 31, 38, 15₂₅, 31, 18₃₃, 20₄₁, *ниййко* 13₃₆, 14₁₃, 15₃₃ итд., *ййкоіог* 15₂₄, 27, 16₃₇ итд.

Према данас уобичајеном *барјак* (тур. *bayrak*) Лашванин има *баираци* 17₁, 18₂₆, *баиракѣара* 24₉, *баиракѣаре* 24₈.

§ 62. Губљење сугласника

а) *Суіласник х*. Поред великог броја примера у којима *х* пише правилно, било у ком положају: у почетку, у средини или на крају речи, Лашванин, врло често, у истим тим позицијама и не пише тај глас. На основу овог другог, као и на основу примера у којима је неправилно употребљено *х*, јасно је да је Лашванин знао за тај глас, али да га у свом језику није имао⁶⁶. Овде ћемо навести само неколико примера без сугласника *х*, а такође и примере у којима налазимо *х*, тамо где му по етимологији није место:

ићлага 18₂₇, *ићлаге* 17₃₃, 19₁₄, 20₁₀, *огићге* 15₃₁, *оћеш* 15₃, — *биаћкоіа* 13₂, *наоги* 25₂₆, *ћиово* 14₂₆, *приогећи* 17₃₁, *Биаћ* 26₃₀, затим у 3. л. мн. имперф.: *биаџ* 16₁₇, 18, 17₂ итд., *даржаџ* 18₁₇, *ићаџ* 19₈, *наоћаџ* 19₂₈, *ијагаџ* 19₁₇ и сл., — у ген. мн.: *велики* 19₄, *вареш* 15₄₁, 16₁, *наши* 22₄₂, *ћни* 13₄, 15₁₀ итд., *йварди* 8, у лок. мн. именица и придева (в. § 10. А), као и заменица: *на кои* 26₄₂, затим у 1. л. једн. аор. и имперф.: *науго* 8, *реко* 16₂₇, 18₃₈, 25₃₂, *биа* 14₂₆, затим *огма* 16₁₆, 23₆ и сл.;

3. л. једн. през.: *врайћих* 24₃, *заиовидах* 24₁₂, *слидих* 8 (поред *слиди* 8); 3. л. једн. аор.: *чѣх* 12₃₅, 15₃₃, 22₁₈, *ѣмарх*, *йомарх*, *не йомарх* (в. § 47); ген. мн.: *ћлѣдих* 14₃₆, 22₉, 16, 27₆ (поред *ћлѣди* 20₁₄, 27₇), *рићих* 21₉, затим *йарво йоіах* 15₄₀ (поред *йарво йоіа* 17₂₉, 18₁, 21 итд.), *йри хуре* (нем. *die Uhr*) 19₇, 22 *хѣре* 286₄ и сл.

б) Разне сугласничке групе на почетку речи, које се у многим данашњим говорима нашег језика упрошћују губљењем почетног сугласника, остају у Лашваниновом језику непромењене: *кййишхи* (*кйй-* < *хйй-*) 25₈, *кййио*, *не кййи*, *не кййише*, *не кййиаше* (в. § 10. А), — *ййко*, *ййкоіог* (в. § 61), — *кћер* 26₆, — *йгу* (в. § 14), — *ййице* 19₁, *йишеница* 20₁₀, — *йѣѣиѣ*⁶⁷ 15₃ (исп. такође и облик топонима Зезице: *Бзеници* 20₂₀).

⁶⁶ Данас је *х* изгубљено на овом терену код католичког живља (ГЗС I, 41).

⁶⁷ Исп. такве примере без праскавог сугласника на почетку у говору Вареша (Жуљин, 255, 256), Тешња и Маглаја (Прилози XVI, 248).

в) О губљењу сугласника *g*, *s*, *ī* у сугласничким групама у вези префикса и речи или основе и суфикса в. § 4 (I А, II Б, II В).

г) У сугласничкој групи на крају речи (*-cī*) у Лашваниновом језику не губи се крајње *-ī*: *блаіовисī* 26₃₆, *лисī* 20₁₆, 289₄, *милосī* 23₁₇, *мосī* 16₁₆, 17₃₂, *свиīлосī* 14₈, 26₃₈ итд., *часī* 23₄₀, 27₂, *шесī* 17₃₃, 20₁₁ итд., *иесī* 286₈, 289₂, *довесī* 25₃ и сл.

д) Познато је да је до губљења неких денталних сугласника долазило у бројевима: *ѡданаесī*, *деанаесī*, *їейіаіесī*, *дваіесī* (поред *двадесі*), *чеїресī*, *шесі* (примере в. у §§ 48, 49).

ђ) Сугласник *j* се, као што смо видели (§ 7), врло често испушта у писању, нарочито у положају између самогласника (и у сантхију), од којих је један *i*; о губљењу *j* в. примере и у § 48 (д, ђ).

е) Сугласник *v* је изгубљен у примеру: *краћлесізо* 12₄₅, *краћлесіѡз* 286₉ а *л* у примеру *блаіосовом*⁶⁸ 286₁₅; у групи *-īv-* изгубљено је *i* у примеру *иаііе*⁶⁹ 20₁₁; у глаголу *одїравїлаїи* 13₄₂ *v* се не губи⁷⁰; у једином примеру *чеїварка* (ген. једн.) 26₃₆ изгубљено је *ī* испред *k*.

ж) У примерима: *лашѡаски* 287₁₂, *сесрs* 26₇ сугласници *n* и *ī* грешком су изостављени (исп. *лашѡанскои* 286₁₃ (× 2), *сесїра* 14₃, *сесїрс* 287₁, *сесїро* 14₄, 6).

з) Поред примера *їақсилі* 22₄₄, 25₂₀, налазимо и *їасиле* 22₆, 23₄₃.

и) У примеру *їардиан* 14₂₄ *v* је грешком испуштено јер Лашванин пише редовно *іv-*: *ївардиан* 22₃₆, 286₁₄, *ївардиане* 22₂₇, *ївардиани* 16₃₇, 21₃₇ и сл.

§ 63. Сажимање сугласника. Сажимање два *s* у једно (*-zs->-ss->-s-* или *s s->s-*) оглѡда се у примерима: *исиконіе*, *сїрашном*, *своиом* (в. §§ 4, 6).

Ново јотовање

§ 64. У сугласничким групама *-bj-*, *-zj-*, *-ij-*, *-īj-* (<*-bъj-*, *-въj-*, *-īъj-*, *-īīъj-*) није извршено н. јотовање; за групе *-lj-*, *-lj-* (<*-лъj-*, *-нъj-*) налазимо *-љ-*, *-њ-*.⁷¹ Примери:

а) *бj* —: *їребіе*, *їребіs* (в. § 36), *робіе* 12₉, *робіа* 17₇, 25;

вj —: *здравіа* 13₂₄, *карвіs* 19₁₅;

⁶⁸ Исп. исте примере без *v* и *л* у Дивковићевом језику (Глас 52, 105, 110).

⁶⁹ Исп. исто у варешком говору (Жуљин, 256).

⁷⁰ Исп. сличне примере без *v* код Дивковића (Глас 52, 110).

⁷¹ Исп. нејотовање ових група у Дивковићевом језику (Глас 52, 106, 108, 110), затим ситуацију сличну Лашваниновој у варешком говору (Жуљин, 149); исп. такође *h*, *h*, *љ*, *љ* и *бљ* у икавским говорима западне Босне (ГЗС I, 43—4), као и у говору Тешња и Маглаја (Прилози XVI, 247).

ij —: *Скоїше* 24₄₄, *Скоїша* 17₉;

ijj —: *йамейиш* 19₈, *йошастїи* (ген. једн.) 287₁₆, 18, *йролийи* 289₈;

б) *lj* —: *еесехле* 13₂₆, 17₄₂, *кохле* 15₃₆, *шхла* 20₁₂, 26₄₂;

nj —: *владаћна* 26₁₅, *владаћнем* 286₁₀, *зламећне* (в. § 60), *изїб-ћлећне* 12₃₁, *камећна* 27₁₁, 287₃, *камећнем* 22₁₁, *мшћна* (в. § 45), *ойроцећна* (в. § 54), *йороћећна* 8, *йосвећећне* 26₄₂, *йойварћећне* 23₃₁, *йоцећнем* (в. § 54) и сл.

Група *-ijj-* остаје непромењена и у примеру: *некарсїианин* 25₇, *карсїианка* 287₁₂, *карсїиани* 18₄₁, 22₂₁, 26₃₇, *карсїианом* 14₁₄, *карсїиански* 14₄ и сл.

У примеру *диак* 21₁₇, 19, 22 није сигурно да ли се ради о непромењеној групи *gj-* јер се овај пример по Лашваниновој графици може читати и *gij-*.

За стел. третици налазимо *йрчи* 15₁₉, 19₃₉, *йреће* 19₁₉.

§ 65. Сугласничка група *-jg-*. Ова група остаје неизмењена у глаголским облицима сложеним од префикса + *-ug-* (инф. *иїи*); у облицима инфинитива, напротив, место групе *-jij* налазимо редовно *-h*.

Примери:

jg —: *гоуге* 12₁₁, 19, 20 13₉ итд., *гоугоше* 15₂₇, 16₄₁, 17₂₈ итд., *изауге* 18₁₉, 34, 21₂₇, итд., *изаугоше* 20₃, 35, 22₉, 22, 23, *науго* 8, *науге* 12₄₇, 15₁₄, 18₄ итд., *наугоше* 17₃₃, 19₄₄ итд., *не наугоше* 21₃, *йоугем* 286₁₅, *йоуге* 13₂₈, 16₁₄, *йоугоше*⁷² 12₄₀, 13₁₂, 16₅;

-h (< *jij*): *гоћ* 15₂₃, 24₁₃, *изаћ* 19₂₃, *наћ* 14₁₈, 23₂, 23₂₃, 26₈, 286₁₇, *йоћ* 24₄, 14, 17, 286₁₅, *йроћ* 25₂₈, *штић* 287₄ (× 2), 6 (× 2), затим *гоћи* 16₄₁, *изаћи* 16₄₀, *йоћи* 16₁₅ *йрићи* 17₁.

§ 66. Скраћивање сугласника

а) Праскави елеменат африкате *ч* редукован је у групи *чиї* (> *иїи*) у примерима: *ишнацїво*, *цїо*, *цїа*, *цїоїог*, *цїаїог*, *ницїо*, *ницїа*, *зацїо*, *цїшем*, *йоцїовани* *йоцїећнем*, *йроцїи*, *йриоц* (в. § 54. Б. е, ж, з, и).⁷³

⁷² Лашванин нема уопште облике *гојѣ*, *најѣ*, какве помиње Ружичић за говор изворишта Врбаса (ГЗС I, 43) и Душанка Недељковић за говор Горње Раме код Прозора (Испитивање говора у области Клис — Сињ у Далмацији и Горње Раме у Босни, Гласник САН VIII, св. 2, 187). Овакве облике, као редовне, помиње Д. Брозовић за височки говор (Лјеторис JAZU 62, 1957, 378).

⁷³ Дивковић има и *йочїен* и *йоцїен* (Глас 52, 115—6); исп. редовне облике са *-чиї-* (*јїтацїво*) у говору Сарајева (Рад 121, 192) и донекле у мостарском говору (Рад 153, 56).

б) Код Лашванина не наилазимо на упрошћавање африкате *м* у сугласничкој групи *-мб-*:⁷⁴ *ошачбини* 286₃, *сарчбс* 22₃₄.

в) Сем примера *ланске* 17₁₄, где налазимо и м. *љ*, Лашванин нема примера са *ј* м. *љ* или и м. *љ*:⁷⁵ *ћлсге* 12₃₀, 37, *замћлс* 12₄₀, *зем-ћлом* 13₃, — *ћнеіове* 287₁₉, *сшжаћисћиво* 17₁₉, *ћраваћиски*, *гшваћиски*, *ливаћиски* (в. § 27) и сл.

§ 67. *Секундарни сугласници*. Разни секундарни сугласници поменути су у досадашњем излагању о сугласницима. Овде ћемо помнути само неке случајеве.

а) У примерима *ћи* (*иш*), *ћим* (енкл. облици личних замѣн., ген. — дат. мн.), као и у облицима бројева *ћеданаисћи* (и даље), сугласник *-ј* (одн. *-ј-*) је секундарног порекла (в. §§ 7, 48).

б) Секундарно *-н-* налазимо у топониму *Сшћинска* (Сутјеска) и у облицима изведеним од те именице (в. § 15).

в) Сугласник *р* је секундарног порекла у предлогу *брес*,⁷⁶ који је у овом облику редован у Лашвашиновом језику: *брес* 12₅, 15, 13₂₄ (× 2), 18₂₇, 19₈, 20₅ итд.

г) Место арап. *ћарс* Лашванин има облик са додатим *-ћи-*:⁷⁷ *ајсћи* 16₄₁, 18₁₆, 20₃₃, 21₁₀, 25₃₅.

§ 68. Остале сугласничке појаве

а) Место сугласника *ж* налазимо *р* у познатом примеру: *морен* 287₄, *море* 15₁₇, 25, 27, 16₄₇, 24₂, 289₅, *не море* 16₄₄, 17₂₆, 23₂₃, *моремо* 21₇, *не моремо* 21₅, 27₈. Таквог је порекла *р* (< партикуле *-же*, *-ж*) и у примерима: *иер*, *ишр*, *ишрве*, *ћер*, *ћакоћер*, *иоћер* (в. § 49. б).

б) У именици *Сшћин* (в. § 10. Б), као и у презимену *Јсшсшћбеіовић* 24₃₀ (поред *Јсшсшћбеіовића* 24₃₄), налазимо и м. *ф*. У другим случајевима у Лашвашиновом језику не замењује се никада *ф* са *ћ*: *Франо* 21₂₀, *Франс* 23₈, *Филић* 14₂₅, 23₇, *фрајћар* 20₃₅, *фрајћра* 20₂₉, *фрајћри* 14₃₅, 15₃₃, 16₄₂ итд., *фрајћром* 15₁₆, 34, 20₂₈, затим, *фала*, *зафали*, *фајћаиш*, *иофајћаић* и сл. (в. § 56)⁷⁸.

⁷⁴ Исп. *-жб-* м. *-мб-* у Дивковићевом језику (Глас 52, 116).

⁷⁵ Исп. *ј < љ* у говору Високог (СЕЗБ 43, 330), као и у другим говорима Босне (Гласник САН IV, св. 2, 318): исп. такође *и < љ* (*сшжаћисћиво*) у Дивковићевом језику (Глас 52, 106—7); исп. ове појаве и у говору Мостара (Ј. Вуковић, Карактеристичне особине мостарског говора, зборник Мостар и Херцеговина, Гласник југосл. проф. друштва, 1937, 93).

⁷⁶ Познато је да је овај облик настао контаминацијом предлога *без* и *ћрћз*.

⁷⁷ Исп. *авст* у варешком говору (Жуљин, 256), као и у говору Сарајева (поред *ћавст* — Рад 121, 195).

⁷⁸ Исп. само у варешком говору и м. *ф* у страним речима, као и у речима са *ф < хв* (Жуљин, 257—8), затим у говору Јајца и околине (СДЗБ III, 209).

III

ОБЛИЦИ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ И СРЕДЊЕГ РОДА

§ 70. *Вок. једн.* Овај облик долази врло ретко у Лашваниновом летопису. Забележено сам примере: *оце* 14₂, *оце кайелане* 13₄₁, 14₂, *џиаче* 287₄, б, в.

§ 71. *Исп. једн.* Поред редовнијег наставка -ом: *принципом* 12₄₃, *конојом* 16₃₇, *царом* 12₄₁, 44, *цесаром* 12₁₁, 43, 15₁₁, *појичаром* 13₂₂, *пером* 14₁₆ и сл., налазимо и наставак -ем: *Селнем* 12₃, *Арђисковићем* 35₈, (поред *Зрићом* 16₃₅, *Педћлом* 17₃₅), затим *иштем*⁸² 16₇, 24₃₉.

§ 72. *Лок. једн.* Редован је наставак -у:⁸³ *џираџ* 17₁₇, *џајиџ* 13₂₁, *на иџиџ* 13₂₈, *на иребиџ* 13₄₃ и сл.

§ 73. Што се тиче наставка за ном. — ак. мн. им. м. и ср. р., ови облици се подударају са одговарајућим стањем у књижевном језику⁸⁴ (о уметку -ов- в. § 78).

§ 74. *Ген. мн.* Редован је наставак -а(х):⁸⁵ *воиника* 12₃₈, *дила* 14₁₆, *коћника* 24₄₄, *карсџиана* 18₆, *сџжаћна* 12₃₅, *Тџрака* 17₃₆ и сл., —

⁸² Исп. *иштем* и код Дивковића (Глас 52, 122). О напоредности употребе наст. -ом и -ем у варешком говору в. код Жуљића (стр. 348), а у другим говорима код Вуковића (П. — Др., 51).

⁸³ Од именица *сан*, *џм*, *појлавие*, *ишине* Дивковић има понекад лок. једн. на -и (Глас 52, 122).

⁸⁴ Једино одступање у ак. мн. чине примери: а) (они — А. М) би га *на пожи* разлили 13₁₄, б) ми не можемо бит без целх и осталих приградака а то се *џ фермани* не меће 21₅₋₆, са наст. -и м. -е. За Дивковићев језик Ђорђевић помиње (Глас 52, 129) 4 примера ак. мн. са наст. -и: *оклоји*, *окови*, *синови*, *тџџи*. С обзиром на то да се у првом Лашваниновом случају свакако ради о једном устаљеном изразу (наравно у том облику), то нетипичност тог примера не долази у питање; усамљеност другог случаја не дозвољава извођење неких закључака.

⁸⁵ Исп. ген. мн. без наставка или са наст. -ов у Дивковићевом језику (Глас 52, 125); исп. такође облике ген. мн. без наст. у говору Вареша и Боровице (Жуљић, 348—9; ЗНЖ XXVIII, 2, 218).

Арнашѣах 17_{24, 36}, *Бошѣнаках* 17₁₅, *варошанах* 18₁₀, *вошниках* 15₄₃; *югу-цах* 8, *данаках* 25₁₄, *жиѣах* 12₁₀, *мисѣах* 15₂₈, *Нимацах* 16₄₂, *сигарах* 19₁₆ и сл.

Именица *сай* у ген. мн. нема наставак *-и*, већ *-а*: *седам сахѣах* (м. сахатах)⁸⁶ 26₃₇.

§ 75. *Дайѣив* мн. Наставак је *-ом (-ем)*: *карсѣианом* 14₄₄, *момком* 21₄₄, *мѣселимом* 27₃, *невирником* 14₁₅, *редовником* 14₁₄, *Тѣрком* 12_{5, 6}, 15₃₁, 16₃₈ итд., *фраѣиром* 15_{16, 34}, 20₂₈, *Харваѣаном* 12₅ и сл., — *злочинцем* 27₅, *Нимцем* 17₆, *ѣишцем* 16₆; једном сѣ налази облик *пейриашѣином* 16₄₃.

§ 76. *Исѣйр*. мн. Редѣван је наставак *-и*:⁸⁷ *алибези* 17₂₁, *бези* 15₆, 17₂₁, *бѣбѣни* 15₂, *вошници* 12₃₆, *заими* 15₆, 17₂₁, *Мосѣарани* 24₂₅, *Нимци* 15₃₅, 17₁₄, *свигоци* 14₂₃, *Тѣрци* 15₁₇, 19₇, *хаугѣци* 26₁.

§ 77. *Лок*. мн. Наставак је *-и(х)*: *ѣ мемориали* 22₃₄, *ѣо сокаци* 15₂, *ѣо ѣабаани* 23₁₄, — *ѣо Дѣхових* 14₄₁, *на коѣних* 16_{6, 19}, *ѣо манастирих* 21₄₀, *ѣо мечиѣних* 16₂₃, *ѣ велики мисѣних* 14₁₉, затим име места: *на Селаковиѣи*⁸⁸ 21₂₅.

§ 78. *Облици ѣагежа са -ов- и без -ов-*. У Лашваниновом језику умѣтак *-ов-* јавља се само тако, а никада као наставак.⁸⁹ Овај умѣтак налазимо код Лашванина у неким примерима за ном., ген., ак. и лок. мн.: *ѣрагови* 13₂₃, *ѣѣѣови* 13₂₃, — *бродовах* 19₄, *ѣѣѣовах* 16₂₁ 19₁₆, — *синове* 23₃₂, *ѣѣѣове* 12_{18, 21}, 15₄₂, 16_{25, 26, 27}, 19₅, 24₂₈, — *Дѣхових* 14₄₁. У другим примерима не налази се *-ов-*: ген. мн. *грѣах* 16₃₅, *раѣах* 8, *ѣаѣах* 23₁₄, 18₁₈, ак. мн. *дворе* 26₃₁, инстр. мн. *бези* 15₆, 17₂₁, *бѣбѣни* 15₂. Нема употребе једног примера истовремено и са *-ов-* и без тога уметка.

⁸⁶ Облик са *-и* помиње Маретић из Качиѣевог језика (Рад 209, 210).

⁸⁷ Лашванин нема наст. *-ми* који имају неке једнословне именице у Дивковиѣевом језику (*даровми*, *коѣним* — Глас 52, 130).

⁸⁸ Исп. у *Зубовиѣи*, у *Влаѣковиѣи*, у *Ризвановиѣи* и сл. у говорима околине Јајца и долине Санѣ (СДЗБ III, 111; ГЗС I, 33). У погледу наставака за дат. и инстр. мн. имен. м. и ср. рода Лашванинов језик се подудара са Дивковиѣевим (Глас 52, 127, 130); у лок. мн. ових именица Дивковиѣи има *-ие(х)* — (Глас 52, 131). У овом погледу Лашванин се највећим делом не слаже са стањем у данашњим босанским говорима, који имају у дат., инстр. и лок. мн. *-ма*, *-им* (Вареш, Боровица, Горња Рама — Жуљић, 349; ЗНЖ XXVIII, 2, 218; Гласник САН VIII, 187), затим, поред наведених наставака, и *-има* у говору Г. Вакуфа, Бугојна, Травника, Јајца и др. (ГЗС I, 33; СДЗБ III, 110—111). Према проф. др М. Павловићу, стари локатив се данас чува у околини Јајца, у планинском крају Бешпѣл-Поугарје (СДЗБ III, 110).

⁸⁹ Исп. *ов* у Дивковиѣевом језику у служби наставака за ген. мн. (Глас 52, 125).

§ 87. У ном. једн. место -лац налазимо -оц у примеру цхиоц
(в. § 54).

§ 88. Облике *мариѿаца* (ген. мн.), *мариѿце* (ак. мн.), који упућују на ном. једн. *мариѿац* (мртац), в. у напмени 15.

§ 89. Код Лапшанина налазимо облике: дат. једн. *Московъ* 15₅, инстр. једн. *Московом* 15₂₆, ном. мн. *Москови* 17_{14, 16}; једном долази облик ак. мн. *Московийе* 17₁₆.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГА (И МУШКОГА) РОДА НА -А

§ 90. Лок. једн. Редован је наставак -и: Босни 12_{10, 16, 30, 43}, ИТД., јосйоди 22₂₀, Лаиви 23₁₇, молби 14₃₂, Нерейви 20₂₀, оййини 22₈, йланиши 20₁₅, Рами 12₁₆, сили 16₁₇ и сл.

§ 91. *Ген. мн.* Наставак је -а (х):⁹⁵ *баиша* 25_{1, 11}, 27₄, *ишлага* 18₂₇, *кеса* 18₁₁, *ошачина* 26₂₉, *ишшака* 16₂₄ и сл., — *баишах* 25₃₃, 26₆, *гаишицах* 28₇₅, *ишлагах* 12_{35, 38} и т.д., *кагуах* 24₃₅, *кшиишах* 8, *кшшах* 13₅, *ишшаках* 16₂₁, *Сараишах* 27₆, *царкавах* 23₃₈ и сл.

Именице *сѣйотина* и *јодина*, која се у неким савременим говорима нашег језика употребљавају без наставка у ген. мн.⁹⁶, у Лашваниновом језику долазе са наставком: *шестѣ сѣйотинах* 17₃₃, *йей јодинах* 287₂, *седѣм јодинах* 15₃₆.

§ 92. *Дайив* мн. Наставак jэ -ам:⁹⁷ *баиам* 25₁₂, *кšham* 23₁₈, *Са-раилям* 23₁₁.

§ 93. *Инстѣр.* мн. Исти је наставак као и у дативу мн. -ам;⁹⁸
жиокам 26₃₂, њаиам 17₂₁, свиралам 15₂, сѣианиам 15₆.

§ 94. Лок. мн. Наставак је *-a(x)*:⁹⁹ *на ... гаска, њо ... кšha, с ... кšha* (примере в. у § 10. А), *њо кšha* 16₂₆, 24₃₀, *њо иланина* 12₁₆, *њо ... целла* (в. § 10. А), — *с кšhax* 18₃₅.

⁹⁵ Поред *-а* и *-ах*, Дивковий пише *-аа* и *-аах* (Глас 52, 126). Лашванин нема облика ген. мн. ж. р. без наставка, каквих има Дивковий (исп. *молийав*, *йойневак* — Глас 52, 127).

⁹⁶ У Тешњу, у бањалучкој околини (Прилози XVI, 249; *Der štok. Dial.*, 161), затим у околини Јајца (СДЗБ III, 110), у Пиви и Дробњаку (Вуковић, П. — Др., 57), у источнохерцеговачком дијалекту (СДЗБ III, 38), као и у говору Сарајева (Рад 121, 200).

⁹⁷ Исп. исто код Дивковића (Глас 52, 128).

⁹⁸ Дивковић има редовно *-ам*; *-ам* се јавља свега у неколико примера (Глас 52, 130).

⁹⁹ Дивковић у овом наставку пише редовно -х (Глас 52, 131—2). У савременим говорима Боровице и Горње Раме налазимо насл. -ам у дат., инстр. и лок. мн. код им. ж. р. У говорима Г. Вакуфа, Бугојна, Травника и Јајца у дат. и инстр. мн. налази се углавном -ама, а у лок. мн. поред -ама и -ам (в цитирана места у напомени 88).

§ 95. Од именица ж. рода на сугласник поменућемо облике: инстр. једн. *карвиш* 19₁₅, *йамейиш* 19₈;

ген. мн. *чећлаги* 17₃₅ (исп. примере *ћљдих*, *ричих* у § 62). Од именица *кћи* и *маји* долазе облици: ак. једн. *кћер* 26₆, *мајтер* 26₈, инстр. једн. *мајтером* 19₄₂.

Поједине именице ж. рода

§ 96. Од именице *варош* једном налазимо облик лок. једн. ж. рода: *с вароши* 13₆; много чешће се јављају облици у м. роду: ном. једн. *вас варош* 18₁₉, ген. једн. *вароша* 15₂, лок. једн. *с варош* 13₃₀, *с фошничком* *варош* 12₂₆. Од именице *лаг* долази само једном облик ак. једн.: *лаг* 15₉, али самостално, без икакве одредбе¹⁰⁰.

§ 97. Именица *поћ* (ном. једн.) 16₂₄, 17₃₉, поред ген. једн. по деклинацији им. ж. р. на сугласник: *поћи* 16₂₆, 18₃₂, има и облик лок. мн. према именицама ж. р. на -а: *с поћах*¹⁰¹ 24₁₀.

§ 98. У топониму *Бања Лука* деклинирају се оба дела: ген. *Бање Лџке* 16₆, 33, ак. *Бањс Лџк* 15₁₉, 45, 21₃₀, лок. *Бањои Лџци* 14₂₀, 19₃₉.

§ 99. И Лашванин има колективну именицу ж. р. *сиромаш*, коју имају и други босански писци¹⁰²: ном. -ак. *сиромаш* 20₈, 25₂₂, дат. -лок. *сиромаш* 22₂₀, 24₄₄, 25₄₃, 26₃₅. Од именице *сиромах* долазе облици: дат. једн. *сиромах* 13₁₅, ном. мн. *сиромаси* 26₁₅.

§ 100. У значењу „полазак“ („одлазак“) Лашванин је употребио два пута облик имен. ср. рода у ген. једн.: *пошастѝи* (ном. једн., свакако, *пошастѝје*) 287₁₆, 18, а једном у истом значењу и облик *пошастѝи*¹⁰³ 286₁₁.

§ 101. Лашванин чешће употребљава именицу *јодина* неголи *јодишѝе*: *јодина* 8, *јодине* 12₁₅, 16, 19, итд., *јодин* 13₃₁, *јодинах* 8, 15₃₆, 287₂, — *јодице* 13₃₁, *јодица* 18₃₂, *јодицах* 8 (бројни однос облика *јодина* : *јодишѝе* јесте 54 : 3 или 94,7% : 5,3%).

§ 102. За књиж. *обитѝељ* Лашванин има *обитѝио* (ак. једн. ж. р.) 20₂₁.

§ 103. Једном долази облик *йарси* (ак.)¹⁰⁴ 287₁₃.

¹⁰⁰ Именице *варош* и *лаг* у варешком говору могу бити и мушког и женског рода (Жуљих, 348).

¹⁰¹ Исп. *кћерах* код Дивковића (Глас 52, 132).

¹⁰² Исп. за Дивковића и Анчића, као и за друге писце, у РЈА XV, 57.

¹⁰³ Можда је грешком други пример написан (наштампан?) без крајњег -а: исп. први пример *пошастѝи*, где је *и=j*. Именица *пошастѝ* у ж. р. позната је не у значењу „одлазак“ већ у значењу „редња, куга, помор“ (РЈА XI, 78).

¹⁰⁴ Дивковић има чешће облик *йарсе* неголи *йарси* (Глас 52, 129).

§ 104. Према тур. *aspre* (грч. *aspron*) Лашванин има *иасѣре* (ген. једн.) 18₁₅, ном. -ак. мн. *иасѣре* 26₃₄, 16₄₅, 25₃₀, ген. мн. *иасѣри* 18₁₁, 12, 25, 25₁₀, 26₃₀, *иасѣрих* 13₉, 16₃₉, дат. мн. *иасѣрам* 21₁₅.

ЗАМЕНИЦЕ И ПРИДЕВИ

§ 105. *Личне заменице*. Од облика личних заменица, који се подударају са одговарајућим облицима у савременом књижевном језику, поменућемо енклитичке облике зам. 3. лица за ген. и дат. мн., који у Лашваниновом језику гласе: *и*, *ју*, *јим*, поред *им* (в. § 7). Поред тога, поменућемо и енклитике *ѿе*, *се* и *је* (м. *ју*): *на ѿе* 14₉, *ѿода се* (в. § 24). *ѿо се* (у изразу „ал у зао час по се“) 12₂₉, 17₁₆, 22₇, ... (они) да ѿе попале ... 17₃₇, ... (они) немогѿѿ *и*е наѿ ... 26₈.

§ 106. *Падежи облици заменица и придева*.¹⁰⁵ Ген. — ак. једн. м. и ср. рода. Наставак је -*ої*(*а*), -*еїа*: *аїоцѿолскоїа* (в. § 54), *буаѿкоїа* 13₂, *босанскоїа* 12₅, *їовеѿеїа* 20₁₀, *коїа* 13₃, 27, 14₁, *лиїицеїа* 287₂₄, *моїа* 287₁₅, *никоїа* 18₄₄, 21₈, *овоїа* 21₂₅, 287₁₆, *овчеїа* 20₁₀, *оноїа* 14₂₄, 20₄₀, *їарвоїа* 20₃₉, *свеїа* 16₃₃, 18₂₁, 20₄, 25₁₉, *їоїа* 12₃₆, *чеїварїоїа* 15₇ и сл., — *бѿсо-вачкої* 20₂₄, *великої* 25₃₆, *злої* 26₄, *цедної* 24₃₅, *перейїанскої* 25₄₀, *нової* 289₂, *ової* 25₁₄, 286₁₁, 287₁₈, *оної* 24₃₂, *ѿмарлої* 287₂₈. Облици на -*еї* не долазе.¹⁰⁶ Међусобни бројни однос облика на -*оїа* : -*ої* је 106:11 (90,6%:9,4%).¹⁰⁷ Облици заменица и придева без -*а* (-*ої*, -*еї*), који су се у нашим споменицима почели јављати углавном од XVII в.¹⁰⁸ и који су у многим данашњим говорима обичнији од дужих облика (-*оїа*, -*еїа*),¹⁰⁹ у Лашваниновом језику су, као што видимо, још у великој мањини; уопштавање тих облика налази се овде у својој почетној фази развитка.

§ 107. *Датї*. — лок. једн. м. и ср. рода. Наставак је -*ому*, -*ему*; дат. *грѿѿомѿ* 18₁₈, *комѿ* 19₂₉, 41, 21₃₉ итд., *никомѿ* 23₃₂, 24₇, *їнѿму* 13₁₉, 21₂, 21₃₈, итд., *ономѿ* 21₄₃, *їарвомѿ* 18₁₈, *ѿоиничкомѿ* 286₁₄ и сл., — лок. *босанскомѿ* 286₉, *їорїнѿму* 15₁₃, *грѿѿомѿ* 23₂, 24₇, *комѿ* 17₃₉, *нашѿмѿ* 22₃₀

¹⁰⁵ Наравно и брѿјева који се деклинирају по заменичкој, односно придевској промени. О облицима јединице заменица ж. р. неће бити говора јер се ови подударају са облицима књиж. језика.

¹⁰⁶ Исп. нпр. у варешком говору зѿ ген. и ак. једн. облик *ѿеї* (Жуљић, 495), који у Лашваниновом језику редовно гласи *їнеїа* 17₆, 39, 18₁₀ итд.

¹⁰⁷ Овде нису урачунати облици *їоїоїа*, *овоїа* из прилошких израза: *їоїоїом* *їоїа* 12₂₂, 13₂₁ итд., *зараг* *їоїа* 12₃₇, *иза* *їоїа* 12₃₀, *їарво* *овоїа* 25₂₃, од којих се први често јавља (*їоїа* — 25 пута), а други (*овоїа*) само једном.

¹⁰⁸ Ђ. Даничић, Историја облика српскога или хрватскога језика, у Београду 1874, 159, 160.

¹⁰⁹ Исп. само у варешком говору (Жуљић, 496, 497, 498).

($\times 2$), *ћнем* 13₅, 17₈ итд., *сйпаром* 286₁₀, *чему* 15₁₅ и сл. Свега по један пример без -у долази за дат. и лок.: *иком* 27₄, *на ком* 15₄₃₋₄ (поред помињаних облика датива и локатива једн. са покретним -е: *свакоме*, 8 *Царноме Варх* — в. § 51).¹¹⁰

§ 108. Поред придева (заменица) на -ов, -ев и -ин, који долазе по именичкој промени (нпр. ген. — ак. једн.: *краћлева* 13₄, *ћнеіова* 14₃₂, 21₁₁, 26₁₅, 287₁₈, *пашина* 14₃₂, 17₃, — дат. -лок. једн.: *ћнеіов* 14₁₃, *ћниов* 22₁₅, *пашин* 20₃₁), налазимо и од других придева (заменица) облике по помнитој промени, што, наравно не бисмо очекивали: дат. једн. оде *ћнем* *сам* 500. грошах 23₂₈, *ѕзеш* *чсл*с... *сам* *паши* *ићлад* грошах 23₂₉, *каимакан* *ѕз*е од манастирах *чсл*с *ићлад* грошах *сам* *паши* *изван* *тевтишлеме* 23₃₇₋₈, лок. једн. ... *бижећи* на *іол* *коћн* *варло* *добр* 24₁₁, на *лић* *вримен* 289₃, 7.

§ 109. Ген. мн. Наставак јз -и(х) и врло ретко -и(ј)е: *грші* 12₃₈, *злаћини* 18₂₅, *кои* 18₂₀, *мостіарски* 26₆, *паши* 22₄₂, *ови* 8, *сараиєвски* 25₁₁, *тварди* 8 и сл., затим *живих* 17₃₇, *маріѡвих* 25₃₇, *ћнеіових* 14₁₅, *тврских* 15₄₀ и сл. (чешће пише -и него -их: 41:11 или 78,85%:21,15%),¹¹¹ — *жешіокиє*, *маріѡвиє*, *йравовиршиє* (в. § 11).

Од заменице *вас* (в. § 61) ген. мн. гласи *сви* 15₆, 45, 19₂₄, 25₁₃, 26₂₉.

§ 110. Дат. — инстр. мн. Личне заменице имају наставак -ма: дат. *нама* 20₃₆, 22₄₃, једном *нам* 16₄₂, *нам* (енкл.) 15₁₄, 21₄₂ итд., *вам* (енкл.) 18₃₉, 21₄ итд., инстр. *вама*¹¹² 287₁₆, *ћнима* 13₁₄, 15₁, 28 итд., а остале речи -им¹¹³: дат. *грші* 23₁₈, 27₃, *исті* 14₁₅, *ковим* 22₄, *коим* 22₃₅, *ћнеіовим* 13₃₃, *йрозорским* 25₁₂, *свим* 27₅ и сл., инстр. *коим* 19₂₉, 21₂, 24₁₁, *остіалим* 17₂₁, 21₂, *својим* 24₂₆.

§ 111. У ак. мн. Лашванин има само *ћних* 16₃, 37, *ћни* 25₁₀, 17₃₄, 18₁₉, 20₃₃, 22₃₄, (исп. *ћне* уз предлоге, поред *ћних* код Дивковића)¹¹⁴.

¹¹⁰ Исп. данас чешћу употребу облика без -у, нпр. само у варешком говору (Жуљин, 495, 496, 497, 498). У погледу ових облика за ген. — ак. једн. Лашванин се разликује од Дивковића који има редовно -а (Глас 52, 133); Дивковић пише редовно и -у у дат. — лок. једн. (Глас 52, 133), што се углавном слаже са Лашваниновим језиком.

¹¹¹ Овде нису узете у обзир синклитике *и*, *ји* за ген. мн. Дивковић има у ген. мн. код придева -иє(х), -и(х), а такође и код заменица (Глас 52, 133—4, 137).

¹¹² Усамљени облик *вам* 14₂, за инстр. мн. у примеру: „Бог с *вам* ѿче много пошювани...“ свакако је грешка (исп. исти пример *вама* у сличној реченици: „ѡ. м. п. бог с *вама* цю то говорите?“ Једном се налази облик ген. — ак. мн. *вас* употребљен с предлогом с у значењу заједнице: и одговорио им не: „Да *вам* не бѣдѣ тако ѕчиниши варго би *вас* ѕ град, бѣдѣши с *вас* и ѡдрио на немир.“ У дат. мн. Дивковић има *нам*, *вам*, *нами*, *вами*, а у инстр. мн. *нами* (Глас 52, 136).

¹¹³ У дат. мн. зам. и прид. Дивковић има -им, -иєм, а у инстр. мн. -иєми, -иєм (придеви имају и -ими, -єми — в. Глас 52, 134, 137, 138).

¹¹⁴ Глас 51, 137—8. Исп. *и(х)а* у Травнику (ГЗС I, 33).

§ 112. Лок. мн. Наставак је -и (-их у облицима заменица и придева не долази)¹¹⁵: *велики, јоли, ѿварди, фрайбарски* (в. § 10. А), *на кои* 26₄₂.

§ 113. Лашванин има само један пример у коме се налази *ц<к* пред наставком: ген. мн. *различих* 8; иначе задњонепчани сугласници се не мењају у облицима заменица и придева у случајевима где наилазимо на њихову промену у Дивковићевом језику¹¹⁶: ном. мн. *грѣи* 19₁₀, 12₃₃, *млои* 16₁₂, 30, 41, 19₁₀, 286₁₆, 287₁₇, *иуки* 15₁₀, 14₁₃, ген. мн. (в. § 109), дат. мн. (в. § 110), лок. мн. (в. § 112).

Поједине заменице и придеви

§ 114. Од показних заменица за ном. једн. м. р. долазе облици: *ови* 13₁₆, 42, 44, 14₁₄, 15₄₁ итд., *ѿи* 13₁₃, 18₁₇, 33 итд.

§ 115. Од облика *ѿко, ниѿко* (в. § 61) зависни падежи гласе: *коѿа, комѿ, никомѿ, иком, ком* (в. §§ 106-7).

§ 116. Лашванин има заменичке облике: *ѿо* (ном. — ак.) 8 (× 2), 13₁₅, 14₂ итд., *ѿа* (ген.) 15₁₄, 16₂, 21₄₂ (једном долази у ак. облик *ѿа* 15₃₆), затим *ниѿа* (nihil) 12₃, 14₆, 15₁₀ итд., *ниѿо* (нешто) 12₂, 20₁₄ итд., *ѿоѿоѿ*, поред *ѿоѿоѿ* (в. 54).

§ 117. Остали облици заменица: ном. једн. м. р. *свак* 12₃₀, 22₃, 24₃₂ итд., *сваки* 20₃₅, 287₂₀, *онаки* 26₅, *ѿаки* 15₁₇, *каков* 289₉, *ничесов* 25₁₄, ак. једн. м. р. *ничесова* 15₄₁ и сл.

§ 118. Поред облика *малашина, малашинѿ, малешине* (в. § 29), Лашванин није употребио у придевском значењу и облик од основе *мал-*, већ само у имзничком: *мало и јолемо* 12₂₇, 18₇, *мало и велико* 22₃₂, *мала и велика* 13₃₃ (и не помарх од кѿге него *мала, и велика* педесетеро, и седмеро карстианске чеѿлади...). Прилог *мало* долази такође: *мало* 16₃₃, 34, 18₃₇, 23₃, *мало ѿосли* 24₃₄, *мало маѿне* 15₄₃, 25₃₇.

§ 119. Лашванин има облике придева: ном. једн. м. р. *ѿрошасѿи* 13₂₉, 14₃₉, ген. *ѿрошасѿоѿа* 23₁₄, 25₄₅, инстр. *ѿрошасѿим* 15₂₉, ген. једн. ж. р. *ѿрошасѿе* 20₇, *гошасѿе* 19₂₃.

§ 120. Од придева *разлик* долазе облици: ген. мн. *различих* (в. § 113), ак. мн. *разлике* 20₃₇, 24₃₈.

§ 121. Од топонима Травник присвојни придев гласи *ѿраваѿински* (в. § 27).

¹¹⁵ У лок. мн. код придева Дивковић има -*иех* и ретко -*ех, -их*, а код заменица -*иех, -их* (Глас 51, 134, 138).

¹¹⁶ Исп. не тако честу промену задњонепчаних сугласника у ном., ген., дат. и лок. мн. придева, односно ном. и инстр. мн. заменица код Дивковића (Глас 52, 133—4, 137, 138), као и код далматинских писаца (Рад 209, 225).

§ 122. *Компаратив и суперлатив*. Ови облици не долазе често у Лашваниновом летопису. Поменућемо неке примере од којих су извесни компаративни облици употребљени прилошки: *лиџиџа* 287₂₄, *рџмениџа* 287₂₄, *иеџиниџа* 20₁₃, *барже* 12₃₀, 15₁₈ итд., *боћле* 27₄, *јоре* 17₃₅, 22₁₃, *маћне* 18₃₇, *скџићле* 20₁₃, *царћне* 22₁₃ — *наџослићни* 20₅.

БРОЈЕВИ

§ 123. *Просџи бројеви*. Од броја *два* и *оба* поменућемо облике: ак. м. р. *два* 20₃₀, *обадва* 22₂₆, затим ген. и ак. ж. р. *дџиџ* 24₃₅, *дџи* 18₁₁. Свега у једном, напред поменутом, примеру налазимо аналошко -е м. -и: *обидџе иаланке* (в. § 10. А); иначе је редовно -и: *дџи лџле* 18₁₅, *с оба сџране* 19₉, 24₂₉, *дџи аџе* 24₉, *дџи иасџре* 26₃₄, *дџи сџиће* 287₉, 18.

Лашванин не деклинира бројеве 3, 4, 5 итд.¹¹⁷ О облицима бројева 11, 12, 15, 20, 40, 60 в. §§ 48, 49.

Број 200 чешће се завршава на -а неголи на -и:¹¹⁸ *дџисџа* 18₂₀, *ићлагџ* и *дџисџа* 23₁₄, *по ићлаге* и *дџисџа* 20₁₀, — *ићлагџ* и *дџисџи* 13₃₄.

Поред поменутих бројева, који су спојени са и, налазимо још: *шесџи* и *чеџири* 13₉, *сџо* и *дџаџесџи* 15₃₈, 20₉, 11–12, *џри ићлаге* и *шесџи сџоџинах* 17₃₃.

§ 124. *Збирни бројеви*. Од ових бројева налазимо облике: *дџоџе* 21₂₄, *џроџе* 21₁₈, 25, *ободџоџе* (в. § 36), *чеџџверо*, *шесџџеро*, *седџеро*, *џедџесџџеро* (в. § 36). У примеру: 8 Фонници чећлад се џтекоше богџ и светим џнеговим, и не помарх од кџге нџго мала, и велика *џедџесџџеро*, и *седџеро* карстианске чећлади... 13_{32–4}, од броја 57 имамо оба дела дата у облику збирног броја. Облик бројне именице у инстр. *џеџџерџом* в. у § 36.

ГЛАГОЛИ

§ 125. *Презенџ*. Облици *нећџ* 18₄₀, 27₃ 4, *не моџ* 26₂₇, 287₄, 6 за I. л. једн. једини су са наставком -у;¹¹⁹ остали глаголи имају редовно -м: *оџпросџим* 18₃₉, *џонџем* 285₁₅, *чиним* 26₂₈ и сл. Два пута долази облик *начићнам*¹²⁰ 287₄, 6. Остала лица, као, углавном, и I. л. једн., подударају се са стањем у овом погледу у књижевном језику. Поменућемо неке појединости:

¹¹⁷ Исп. промену бројева 3, 4 итд. код далматинских писаца (Рад 209, 236–8).

¹¹⁸ И код далматинских писаца чешће је облик *дџисџа* неголи *дџисџи* (Рад 209, 238).

¹¹⁹ Дивковић има неколико облика са -у, што Ђорђевић сматра позајмицом (Глас 53, 2).

¹²⁰ Исп. код Дивковића *заклићнам* (Глас 53, 2).

а) место краћих облика глагола *јесам* употребљени су дужи у примерима: ... коне мисто и бискѣпат *иесѣи* под арцибискѣпом, од Тежалонике ... 286₈₋₉, ова бака *иесѣи* била варло добра карстианка 287₁₁₋₁₂, ако *иесѣ* зле нипоцю (нек не иду) 26₃₄.

б) код глагола који имају наставак *-е* у 3. л. мн. никада се не јавља наст. *-у* м. *-е*: *јоворе* 12₃₁, 14₃, *робе* 12₄₀, *јоре* 14₁₃ и сл. И Лашванин има, као и Дивковић облик 3. л. мн. *рекѣ* 18₄₃, затим *сриѣи* 15₃, 16₃₉ (грешком: *сриѣо*)¹²¹.

§ 126. *Аористѣи*. Пошто је карактер овога Лашваниновог дела причање прошлих догађаја, то су заступљена у употреби сва глаголска времена за прошлост, само не у свим лицима¹²². Такав је случај и са аористом од којег долазе следећи облици:

1. л. једн. *-о* (без *-х*): *нацго* 8, *реко* 16₂₇, 18₃₈, 25₃₂;
(без наст.): *би* 24₃₆ (у облику потенцијала);
3. л. једн. *-е*: *оге* 12₁₁, *оѣарже се* 16₁₈, *поѣбе* 12₁₄, *ѣаге* 15₃₀,
ѣовѣче 19₅, *ѣѣче* 17₃₂, *рече* 13₃₅, 44, *ѣаге* 17₁₉ и сл.;
(без наст.): *ѣаркѣи* 15₃₄, *заиска* 18₉, 11, *заѣлака* 14₅,
зовѣи 14₂₃, ($\times 2$), *ѣосла* 12₃₀, *ѣромѣи се* 20₂₁, *рати*
12₂₅, *сварѣи* 15₄₅ и сл.;
1. л. мн. *-осмо*: *рекосмо* 21₅, 7;
-смо: *ѣочесмо* 13₂₅, *разѣмисмо* 15₁₅;
3. л. мн. *-оше*: *варѣоше* (се) 16₂₈, *диѣоше* 14₃₈, *изѣгоше* 19₁₀, *сма-*
коше 12₃₇ и сл.;
- ше*: *завадише* (се) 14₃₈, *одиѣоворише* 27, *оѣласише се* 18₂₄,
ожалише 14₁₅, *разѣише* 19₂₅ и сл.

Од помоћног глагола *биѣи* долазе облици аориста углавном у потенцијалу: 1, 2. и 3. л. једн. *би*. 1. л. мн. *бисмо* (в. § 137), затим *бише* (3. л. мн.) 23₂₅.

Од неких несвршених глагола налазимо облике аориста:

3. л. једн.: *даржа* 24₁₀, *излази* 21₂₇, *кова* 19₃, *коѣа* 12₄₆, *кѣи*
се 14₁₀, 15₂₉, *иѣа* 12₃₆, 23₄, *свиѣова* 14₄, *сѣа*,
сѣаѣа (в. § 48);
3. л. мн.: *баѣаше* 16₂₅, *бранише се* 21₂, *лѣгаше* 51₃, *доходише*
15₁₀, 22₁₂, *идоше* 15₈, *ложише* 18₈, *молише* 26₂₁,
наѣоварише 18₄₀, *не ѣиѣише* 21₈, *ѣримѣаше* 20₄₄,
робише 18₁, *свлачише* 16₂₂, *сѣаше* (в. § 48), *ѣар-*
каше 21₁₅, *чинише* 12₃, 13₁₅, 17₄₂.

Од глагола *биѣи* (тући) долазе облици аориста: 3. л. једн. *би* 17₂₇, 23₃₅ (исп. и облик имперфекта *биаше се* 15₁₆), 3. л. мн. *бише* 12₃, 20₄₃.

¹²¹ Исп. код Дивковића *рекѣ*, затим *сасрѣи* (Глас 53, 3),

¹²² У данашњем говору Тешњз и Маглаја аорист је, по Ружичићу, очуван; за имперфекат исти аутор наводи само пример *биѣаше*. Аорист се чешће чује неголи имперфекат и у варешком говору (Жуљнић, 574—5).

3. л. мн.: *биахѣ изишли* 15₁₅₋₆, *биахѣ намислили* 16₄₃, *биаѣ чинили* 16₁₇₋₈, *биау пшнхали* 17_{3, 17}, — ... сѣ ... *начинили били* 23₉, *сѣ били дошли* 26₄₂ и сл.

Лашванин употребљава много чешће плусквамперфекат начинѣн од имперфекта пом. глаг. *бийи* неголи од перфекта: 36:5 (87,8%:12,2%).

§ 132. *Инфинитив*. Завршава сѣ наставцима: *-и* (*-иѣ*), *-и* (*-и*). Лашванину су обичнији краћи облици (в. § 49).

§ 133. *Футур I*. Налазимо облике:

- а) 1. л. једн.: *бацнѣхѣ*, *доскочнѣхѣ*, *послахѣ* (в. § 4);
2. л. једн.: *гаћеш*, *моћеш* (<моћ ћеш — в. § 4);
б) 1. л. једн.: *иа хѣ пазнѣи* 23₃₂, *иа хѣ смарѣи* 13₃₆ и сл.;
1. л. мн.: (ми) *ћемо окренѣи* ... и *пабнѣи* 15₃₅, (ма) *ћемо се* ... *копѣи* 22₂₉;
2. л. мн.: (ви) *ћѣте* ... *поћ* 24₁₄;
3. л. мн.: (они) *ће чинѣи* 16₂₅₋₆, (они) *ће изаћ* 19₂₃ и сл.

Одречни облици: 3. л. једн. *неће ѕзеѣи* 21₃₅, *неће поспраћѣи* 26₁₁ и сл.

За футур II не долази уопште конструкција *бугем*, *будеш* итд. + радни глаг. придев¹²⁵. Место тога долази конструкција през. глаг. *бийи* + радни глаг. придев са свесницом *га* у значењу иреалног кондиционала¹²⁶. Нпр.: и *га се бѣге* (он) цагод од орѣжиа *докоѣо* начинио би доста посла око сѣбе 24₂₁₋₂, кои *га не бѣге ѕтеко*, не би га пѣстили жива 25₃₄, и *га се бѣге* нош кои *оѣласи* ѣ манастирѣ све би одвели 23₈₋₉, *га вам не бѣге* тако ѕчинили варго би вас у град 24₃₆₋₇, заѣо *га се* тако ѣ оно добо *не бѣге* рѣпари *зюдили*, изгорило би ободвоне дице 26₄₀₋₁. Поред овакве конструкције, Лашванин употребљава у истом значењу и облик плусквамперфекта: *га не биаше* Авдѣлах паша ѣ Траваћнскомѣ поћлѣ од ћни *ѕтеко*, би га на ножи разлили 13₁₃₋₄, и доисто би Нимци сасвим изгѣбили, *га не бише ѣписѣио* принцип ... 19₁₀₋₁, и ѕчинио би *га* господа *не биаш* малост *исѣпроси*ла 23₁₆₋₇.

§ 134. *Глајолски ѣрилої сагаѣиѣи*. Завршава се наставк м *-и* (ретко на *-и* — в. § 49)¹²⁷. Свега два пута налазимо придевку употребу овог глаг. облика:¹²⁸ иедна бака веле бога *боуѣи* 14₇, дви свиће *јорѣи* 28₇₉.

§ 135. *Глајолски ѣрилої ѣроили*. Облици овог глаг. прилога завршавају се много чешће на *-в* неголи на *-виѣ*¹²⁹: *избѣв* 26₈,

¹²⁵ Овај облик ретко долази код далматинских писаца (Рад 211, 23, 84).

¹²⁶ Исп. исто код Дивковића (Глас 53, 44), као и код далматинских писаца (Рад 211, 24).

¹²⁷ Дивковић има неколико старих облика типа *нехоѣи* и сл. (Глас 53, 7).

¹²⁸ Исп. слично (али чешће) код Дивковића (Глас 53, 7).

¹²⁹ У Дивковићевом језику врло су ретки облици на *-в* (редовно *-виѣ* од глагола са инф. осн. на самогласник); поред тога, од глаг. са инф. осн. на сугласник Дивковић има старе облике типа *рекиѣ* (Глас 53, 7—8).

изашав 19₁₂, ошшав 286₁₆, помирив (с:) 12₄₅, побивав 13₁₈, рекав 24₂₄ и сл., — напавивши 17₃₀, ошавивши 17₃₁, поробивши 15₈, походивши 287₁ и сл. Међусобни бројни однос облика на -в : -вши је 29 : 8 (78,38% : 21,62%).

§ 136. *Императив*. Облици императива, који долазе доста ретко с обзиром на карактер самог споменика, слажу се са стањем у овом погледу у књижевном језику. Нпр.:

- 2. л. једн.: *мейши* 289₈, *немои* 14₆, *реци* 14₈, *скѣжи* (тал.) 25₂₅;
- 3. л. једн.: *чек ... иде* 24₃₄, *нек доуде* 22₉ и сл.;
- 1. л. мн.: *ходимо* 25₂₅;
- 2. л. мн.: *видише* 27₃, *водише* 20₃₇, *зайворише* 20₃₈, *обиситише* 23₁₆ и сл.;
- 3. л. мн.: *нек виде* 23₁₉, *нек игѣ* 26₃₄.

Од 12 облика императива, колико долазе за 1. и 2. л. мн., ни један не долази без самогласника испред -мо и -ше.¹³⁰

§ 137. *Потенцијал*. Од облика потенцијала, који се такође слаже са одговарајућим облицима у књиж. језику, не долази само 2. мн.

Примери:

- 1. л. једн.: *варю би* 24₃₆;
- 2. л. једн.: *не би ... изишао* 14₁₆;
- 3. л. једн.: *би ... ошшао* 15₂₅, *би ... мошо* 15₁₅ и сл.;
- 1. л. мн.: *бисмо дали ... и ... одговорили* 24₁₋₂;
- 3. л. мн.: *би ... разлили* 13₁₄, *би одвели* 23₈₋₉, *не би ... изиѣдили* 16₁₅ и сл.

§ 138. *Поједини глаголи*. Поменућемо облике (и основе) неких глагола:

а) *има-* : *имад-* : през. 3. л. једн. *има* 12₂₄, 15₁₆ итд., *не има* (в. § 48), 3. л. мн. *имаѣ* 16₄₁, *не имаѣ* (в. § 48), аор. 3. л. мн. *имадоше* 25₁₆, *не имадоше* (в. § 48), имперф. 3. л. једн. *не имадиаше*, 3. л. мн. *не имадиахѣ*, поред *не имахѣ* (в. § 48);

б) *да-* : *даг-* : инф. *даи* 12₃₂, 17₁ итд., през. 3. л. једн. *даге* 25₁₅ (× 2), 1, 2, 3. л. мн. *не дамо* 27₉, *не даише* 22₃₆, *не дагѣ* 24₄₄, императ. 2. л. мн. *даише* 23₃₀, *не даише* 23₃₂, аор. 3. л. једн. *даге* 12₅, 17₄ итд., 3. л. мн. *не дадоше* 12₆, 14₃₇ итд., једном 3. л. мн. аор. *дагише* 13₂₁, имперф. 3. л. једн. *не дагише*, поред *не дадише*, 3. л. мн. *не дадиахѣ* (в. § 10. А);

в) *зна-* : *знаг-* : инф. *знаи* 14₁₉, през. 1. л. једн. *знам* 14₁₉, *не знам* 15₃₂, 1, 2. л. мн. *знамо* 23₃₀, *знаише* 27₄, глаг. прил. сад. *не знагѣ* (в. § 49), аор. 3. л. једн. *не знаге* 15₄₃, 21₁₈, имперф. 3. л. мн. *знадиаѣ* (в. § 10. А);

¹³⁰ Исп. код Дивкових *ходмо*, *гозовше* и сл. мада и код њега ретко (Глас 53, 7).

в) *варло* разгледав 287₁₉, *зал8д8* (в. § 49), *инако* 24₃₂, 27₉, *ласно* (в. § 4) и сл.

III *Свезице и речце*: *зацо бо* 18₃₅, *иета* 23₆, 25₁₅, 41, *како* (као) 24₃₂, 46, *као* (в. § 48), *ево* 21₇, 8, 26₃ итд., *ли* 23₁₂ (× 2), *навласѣиѣо* (нарочито) 16₃₀, 26₃₅, *меѣ8ѣо* 12₄₁, 14₂₇, 15₂₆ итд.

IV *Парѣикуле*. а) *-ве*: *и8рве* (в. § 49); б) *-но*: *како но* 12₆, 14₁₈, 18₃₀, 43 итд., *каконо* 14₁₉, 19₃, *как оно* 289₅; в) *-р*: *иоѣер, ѣакоѣер* (в. 49).



тварѣна воиска опсиде град Харшево 8 отокъ *цесарово тварго* мисто 17₁₁₋₂ и сл.;

г) поменујемо и примере са необичним редом, где облици посесивног генитива стоје испред речи на коју се односе: доведе делибаша пашин Кѣленовића *Махмѣтпаше* сина 26₁; ... од кога (млина — А. М.) наз чини квар *иедне бѣле* башчи 23₁₈;

д) овамо спадају и примери са необично удаљеним атрибутом или предлогом од речи уз које стоје: ... сами *сѣжаѣна* ѣписне воиске на недну харпу *свезани* изсиче *ѣсприлић* три стотине 11₃₅; тѣ изаиде прит се ... ф. Никола Лашванин... и *ѣроѣива* Тѣрци почеше *ѣнемѣ* говорит... 22₄₃ — 23₁.

§ 141. Понекад је објекат доста удаљен од предиката: и *ѣридоше* код Новога ѣчинив *ѣсприѣ*, *Униѣ* 17₂₂; свѣ ноћ *ваѣрѣ* жене з дицом *ложише* 18₈ и сл.

§ 142. Глаголске енклитике стоје редовно испред заменичких: премда *сѣ мѣ* притили... 25₁₅₋₆; заѣо *сѣ ѣа* изсикли сабѣлом 25₄₂₋₃; премда *сѣ ѣа* Саранлие звале... 25₂₆₋₇ и сл.¹³²

КОНГРУЕНЦИЈА

§ 143. Са именицом *Сараѣлија* у реченици: бѣдѣѣн *Сараилие* обрале себи мѣселима, а *ѣиѣли* ѣо не бѣо с' ферманом, 26₁₉₋₂₀, предикат се у зависности од близине субјекту (односно од удаљености од субјекта) двојако слаже: по облику и по роду; иста је ситуација и у примеру: бѣдѣѣн *Сараилие* чѣле... почеше мѣ говорит... и толико ѣчинише, да га даде, премда *сѣ мѣ ѣриѣили* раскопат кѣѣе 25₁₃₋₆.

Слагање по роду имамо и у примеру *ѣва* чемаѣилие 22₂₈; исто слагање налазимо, иако не потпуно, и у примерима типа *ѣви свиѣе* (в. § 123).

У конструкцији: заменица *сав* (вас) + број 3 + именица м. рода заменица је редовно у облику *све* м. *сва*: и тѣ се смирише *све ѣпри манра* (манастира) 21₁₄₋₅; посла (он) свога човика, и вижита *све ѣпри манасѣира* 21₃₉₋₄₀; Домало данах опет зовнѣше *све ѣпри ѣвѣргиана* 8 Травник 23₂₈; са свим тим ѣзе паша од фратарих многе наспре од *све ѣпри манасѣира* 16₄₄₋₅.

У реченици: има 8 Фоиници големо *ѣрило*... *коии* протече каконо карваво 18₂₈₋₉, грешком стоји *који* м. *које*.

§ 144. Облик предиката уз именицу *ѣосѣода* редовно је у множини: и ѣчинио би да *ѣосѣода* не бѣаѣ милост *исѣросила* 23₁₆₋₇; и рекоше да *сѣ мѣ* то *ѣриѣравила ѣосѣода* краине бановске 24₂₂₋₃; и зато

¹³² Исп. старији ред, тј. заменичке енклитике испред глаголских код Дивковића (Глас 53, 42—3).

га *считаше* млетачка *јосѿода* колѿнелом 12₁₉. Уз именицу *чељаг* предикат је такође у множини: *ѿ Фоиници чељаг се шѿекоше бог* ... 13₃₂₋₃; али у случајевима где има више субјеката или где уз имен. *чељаг* стоји збирни број предикат је у једнини: зато *оде ѿѿѿ фратѿарах*, и николико *чељади* паши *ѿ Травник* 20₂₈; овога пѿта *ѿ фоиничком* варош *ѿмарх* од кѿге *шесѿѿеро*, и *седмеро чељади* карстианске 21₂₅₋₆.

§ 145. У примеру: кад мѿ донесоше *чекмече* на мешѿемѿ пита кадиа гди е кѿлѿч од *ѿне* 18₁₃ ради се, очигледно, о погрешној конгруенцији.

ИМЕНИЦЕ

§ 146. *Генитив*. Врло често, али не увек, наилазимо у Лашваниновом језику на употребу генитива ближег објекта у одричној реченици:

а) нит мѿ вилаиет *гаге коморах* ни *вечере* 25₂₉; комѿ *ниѿ* покоини *гао* ... *ваѿѿре* ложит 287₈; (они) не могахѿ *гаѿѿ ѿмоѿѿи* градѿ 19₁₅; ал Ужицѿ, не моглоше *ѿмоѿѿи гаѿѿ* 17₁; у реченицама: ... *коиа гаге Харваѿаном снаѿ* да *ѿрага* Тѿрком *не гадоше* 12₅₋₆, у првом случају, тј. у реченици која није негативна, употребљен је акузатив (као нпр. у реченицама: обеѿа Тѿрком *гаѿѿ ѿраг* 19₂₀; оде недан дио с' Тѿприлиѿем *гаѿѿ ѿмоѿѿ* Зворникѿ 12₃₂), а у другој, негативној, генитив;

б) Тѿрци *ѿравоѿа ѿаса* *не имаѿиахѿ* од рата 15₂₀; из Цариграда (он) *не имаѿиаше* *никакви ѿѿравах* 15₂₁; од цара *не имахѿ ѿмоѿѿи* 15₂₆; многи *не имадоше* *врѿмена* орѿѿиѿа *ѿзети* 16₁₂;

в) Тѿрчин од цесара *заиска* *мира* 12₄₂; поче *искаѿѿ жене* од емина 18₂₂; и доиде *ѿ Сараево* ... *паша* ... *иѿѿѿѿи чѿлѿса* 21₃₀₋₂; наипосли е *искао ѿѿроѿѿѿѿна* 26₂₆, поред: *видѿѿѿи* Тѿрци да се не могѿ, обранит *заискаше* *вир* 12₂₃;

г) ... *док не ѿзе* *иѿладѿ* грошах од три манастира *чѿлѿса* 21₃₄; и *не ѿзе чѿлѿса*, како *не обеѿао* 23₄₁; доиде мѿселлим ... *кои нит ѿзе* од манастирах *чѿлѿса* ... 27₁₋₂; *каимакан ѿзе* од манастирах *чѿлѿса* ... 23₃₇, поред: (они) *ѿзеше чѿлѿс* од три маѿра 23₂₉; исти *паша ѿзе* од манастирах *чѿлѿс* 24₆; *ѿзе* воиска *принѿипова* *Имоѿѿски* 12₁₆₋₇;

д) Андриѿа ... *рече*, да га *не мартва* привартао, и *ѿлегао* *ѿблиѿѿиѿа*, и *рѿмениѿега* него кад *не био жив* 287₂₃₋₄; а кад доиде *ѿ Фоиницѿ* затвори ... *гвардиане*, и *не ѿлега* *царѿках* 23₂₆₋₇;

ђ) *рече* мѿ ѿнегов ѿѿѿѿа: „*Ниѿ ѿѿѿѿа* онамо ...“ 25₂₄₋₅; принцип ... *писа* *ѿ Цариград* да *ѿѿѿѿа* *ниѿ* *ѿбичаѿа* меѿѿ воиници *сиѿѿи* *сѿезане* *ѿлѿде* 12₃₆₋₇;

е) и *одведоше* они Тѣраках, а Тѣрци *доведоше* љниови воиниках 15₄₂₋₃;

ж) и тѣ *бише* нимацке воиске 12₂₇; почеше... говорит... да онде *ние* било нигда крижа 23₁₋₂;

з) тада гвардиани за *не ѡсѣиѣи* ѣ рѣке Тѣурком *фраѣарах*... дадоше Тѣрком много насприх 16₃₇₋₈;

и) ѣ тои болести (он) *не кѣи грѣе ѡсѣе* 14₉₋₁₀;

ј) нитко дрѣги *не диже* Нимацах протива нам него фрaтpи 16₄₂;

к) ... да Тѣрци *не ѡриду* Дѣнава 19₁₃;

л) кад (они) бише ѣ Травникѣ *чекаѡѣи* *дивана*... 20₂₉₋₃₀;

љ) *грѣжине* мѣ *не моѡѣи ѡфайѣи* раскопаше им кѣе 26₉₋₁₀;

м) и *не наѡдоше* кадие 22₃₈.

На основу изложеног материјала види се следеће: а) да Лашва-нин употребљава генитив м. акузатива углавном уз одречне глаголе мада је исти случај и са неким глаголима позитивног значења и б) да у неким случајевима наилазимо и на одступања, тј. да се у сличним примерима налази понекад и акузатив поред генитива (примери под в, ѣ). Употреба генитива м. акузатива уз одречне глаголе заступљена је, као што је познато, у савременом књижевном језику (словенски генитив) нако се данас та појава осећа више као арханзам.¹³³

§ 147. Поред честих примера означавања места конструкцијом *с ову* (*ону, коју*) *сѣрану*, наилазимо много ређе и на конструкцију *с које* (*оне*) *сѣране* у истом значењу: Нимци бѣдѣи пришли *с онѣ сѣранѣ* Дѣнава 19₁₄; поробише Тѣрци... *ранѣ... с онѣ сѣранѣ* Ужица 17₂₋₃; Нимци биѣѣ Баѣнѣ Лѣкѣ з дви стране *с онѣ* Варбаса биаше велики табор, а *с онѣ*... николико варсни реѣимената 15₄₅ — 16₁; међсто Тѣрци мислеѣи *с коѣѣ* ѣе *сѣранѣ* на ѣних ѣдарити 16₃; и (он) рече: „Ако и не добиете *с онѣ сѣранѣ с онѣ* нигда“ 16₄; а кад видише кои биаш *с онѣ сѣрану* воде 16₁₈₋₉; Нимци... одвѣкоше топове... оне, реко топове ѡо сѣ били *с онѣ сѣранѣ*, заѡо кои сѣ били *с онѣ сѣранѣ* осташе у Тѣраках 16₂₆₋₈; — ѣ томѣ боѣѣ, и не зна се *с коѣе сѣране* веђе погинѣ, или Тѣраках, или каѣрах 16₃₁₋₂; а неки ѣтонуше, а *с оне* им *сѣране* не дадоше помоѣи 16₁₉₋₂₀.

У реченици: али се ниѡо ѣставише под Сеѣнем, и бише га *са све сѣране* 12₂₋₃, не налазимо ген. мн.¹³⁴

Конструкција *о врху* употребљена предлошки стоји уз генитив: одрезаше капетанѣ главѣ *о вархѣ заиречие* 24₂₀.

§ 148. *Дайив*. Поменуѣемо случајеве у којима уз глагол *бојаѣи* се долази датив: заѡо (зато — А. М.) *се Биоѣрадѣ не боѣахѣ* 19₁₃; и

¹³³ В. код проф. др М. Стевановића у Граматици српскохрватског језика, Београд 1951, 389.

¹³⁴ Исп. исто код Дивковића (Глас 53, 39).

не нандоше кадне зацю (зато што — А. М.) се бише ѝклонио *боиѣћи се себи* 22₃₈; једном долази и генитив: и рече: „Ако и не добиете с овѣ странѣ с онѣ нигда зацю (зато што — А. М.) и не много, а пак се *боиѣћи лаиѣма*“ 16₄₋₅.

§ 149. *Инструментал*. Свега једном сам забележио конструкцију социјативног инструментала м. инструментала оруђа: ал га Сараилие отираше *с камењем* 23₄₃₋₄. Ова појава, која за Лашванинов језик није типична, чини једну од одлика језика далматинских и славонских писаца XVIII в.¹³⁵

Као и други стари писци, и Лашванин има примере инструментала друштва без предлога *с*: и оде велики везир *сѣрашном воиском* на Варадин 12₁₁; мисеца свиђна изаиде паша *своиом оргиом* из Травника 18₃₄. У овим примерима предлог *с* не долази, наравно, из фонетских разлога (в. § 63).¹³⁶

И у Лашваниновом језику налазимо заменички облик *собом* уз глаголе *поиѣћи*, *довесићи* и сл.:¹³⁷ оданле се диже витар... и *понесе лист собом* 20₁₅₋₆; доведоше *собом* фратре из Травника 20₄₂₋₃; и доведоше *собом* сѣжћне 20₄₄ — 21₁.

У примеру: и рече... да се веће *не бринемо чѣлѣсом* 23₃₈₋₉, налазимо и код Лашванина на инструментал узрока уз глагол *бинуићи се*, који је карактеристичан и за језик других старијих писаца.¹³⁸ Иста је ситуација и са употребом инструментала уз претериталне облике глагола *биѣћи*:¹³⁹ ... који *е био* много годинах *ивардином* њ Фоиници 8; *биаше* њ Фоиници *емином*... 18₃; ови *е био* везиром 20₂₂, ови *е био* на Босни *иашом* 26₁₄₋₅ и сл.

§ 150. Што се локатива тиче, поменућемо усамљени случај употребе именице *іребје* у значењу једног гроба: и на његову *іребѣ*ѣ (гробу Петра Лашванина — А. М.) ники карсни видише гди горе свиће 14₁₃.

¹³⁵ Рад 211, 71; 180, 222. Уопште и детаљно о инструменталу в. код др М. Ивић: Значења српскохрватског инструментала и њихов развој, Пос. изд. САН, књ. ССХХVII, Београд 1954, 1—291, а о предлогу *с* уз инструментал на стр. 211—35.

¹³⁶ Исп у цитираној студији др М. Ивић стр. 216—218. и даље. Исп., такође, о социјативним конструкцијама без предлога у данашњем говору муслимана из Бање Луке, Босанског Новог и Санског Моста код А. Пеца: Социјатив без предлога *с*, НЈ VIII, 1957, св. 5—6, 175—83.

¹³⁷ Исп. о овоме Б. Милановића: Заменички облик *собом* уз глаголе *носићи*, *водићи* и сл. (НЈ I, 1950, св. 7—8, 295—302), као и др М. Ивић (нав. дело, 49—50).

¹³⁸ М. Ивић, нав. дело, 88.

¹³⁹ М. Ивић, нав. дело, 150—2.

ЗАМЕНИЦЕ

§ 151. Место присвојне заменице *чији* Лашванин има присвојни генитив од *који* у реченицама: оде § Орашне Ловрин§ *која* синчић... почне чинити како гробницу 287₂₋₃; бацише николико топовах *кои* пада§ *зарна* близ§ *ћсприе* 19₁₇; на Петров дан коншекра... арцибис-ксп... фра Павла Драгићевића... за бискупа диуменскога (*које* мисто и бискупат иест под арцибискупом од Тежалонике...) 286₆₋₉; отац м§ начинио млин на Лашви... *ог која* наз чини квар иедне б§ле баици 23₁₇₋₈.

§ 152. Уз именице м. рода Лашванин употребљава, као и други старији писци из западних крајева нашег језика, облик *која* м. *који*:¹⁴⁰ ... кои носе од кадие *илам* добар, *која* не ктише казат... 20₃₀₋₁, §жеже се под земћлом *лаі§м*, за *која* нит с§ знали Нимци... 13₃.

§ 153. Облик заменице *иііо* Лашваним употребљава у релативној служби: прико моста цю с§ §чинили 17₃₂; ... топове цю с§ били... 16₂₇; б§д§ћи Саранлие обрале себи м§селнима а дигли цю не био с' ферманом 26₁₉₋₂₀.

§ 154. У следећем примеру наилазимо на употребу присвојног датива: и метнуше га § град, и ш §ћним Цигаћнима *гр§ја* м§ 26₂.

§ 155. Облик *свака*, према латинском језику, Лашванин употребљава у значењу „све“: тко би ктио *свака* исказати 20₈.

ПРИДЕВИ

§ 156. Поред редовне употребе множинских облика придева *мноіи*, *-а*, *-о*, Лашванин доста често употребљава и облике јединице: *млоіо робие* 12₉, *млоіо блаіо* 14₃₃, *млоіо ор§жие* 15₁₆, *млоіи квар* 12₂₂, *млоја воиска* 19₂₀, *млоја карв* 19₉.

БРОЈЕВИ

§ 157. У реченици: на писак *ашламе* ваћла да б§д§ *обоие* новораств, то иест од исте године 289₉₋₁₀, употребљен је облик *обоје* м. *обе* (одн. *оби*).

ГЛАГОЛИ

§ 158. У причању Лашванин понекад испушта глагол: а гласоноше опет иедан, иза др§гога, к паши говорећи (дојдоше — А. М.) 15₂₁₋₂; а остали с п§ком прико Л§ке под пашин ћошак (дојдоше — А. М.) 20₃₃.

¹⁴⁰ Исп. Алексића, 123 (и нап. 3). Наравно, употреба облика *која* везана је за ак. једн. именица које значе нешто неживо.

§ 159. *Инфинитив*. Као допуна значења појединих глагола (*моћи*, *почећи*, *хити*, *смети* и сл.) инфинитив се редовно употребљава у Лашваниновом језику (у томе, наравно, нема разлике од књижевног језика). Овде ћемо поменути неке примере са необичнијом употребом инфинитива: и нне *се чудити*, зато не био човек од свиџ опачина гори 26₂₉; нег им не мирно опет *се враћати* од Ужица 17₄₋₅; зато за осветџ по све прилике би посо еминов *заклајати* момче 18₂₃; и тџ многи много путах видише свиџе *јорити* око гроба 287₂₇₋₈.

Конструкција *га + презент* у вредности инфинитива долази само у реченицама: ваћла *га* тако *бџге* 14₂₋₃; тако ваћла *га бџге* 287₁₇, затим у реченицама са глаголима кретања (основни глагол: *ићи*): *доице* ферман... *га се покрие*... манастир 14₃₀; исте године *иде* Ибрахим паша с великом четом *га роби* Ликџ 17₄₃; Ибраим паша скџпи тешкџ четџ... и *оде га роби* Ликџ 19₂₃, поред иначе чешће употребе инфинитива уз овај глагол: да *иде*... *ићевитиши*... 21₃₆; *оде*... *гаји* помоћ Зворникџ 12₃₂; *одоше* прид ђнега... *викаји* на кадиџ 22₂₁; кои сџ *оитиши* пашин *се поитужити* 24₃₆; *изаиде ирити се*... ф. Никола Лашванин 22₄₃ и сл.

У конструкцији *чиниши + инфинитив* (у значењу „наредити“) налазимо свега једном м. инфинитива облик презента са речцом *га*: ови (човек — А. М.) е био џзрок, и чинио *га се криж обори* 26₂₁, поред иначе редовне употребе инфинитива: ови е чинио *ићевитовати*... карстиане 26₂₄₋₅; паша чини *гоћ*... свџ госпуду 15₂₃; чаџш чини... *говесити*... Ивана 18₁₆ и сл.

Уз глагол (не) *хити* Лашванин нема уопште конструкцију *презент + га* м. инфинитива:¹⁴¹ не кти *зайлајати* 18₄₁; не кти... *иписџити* 20₂₈, не кти... *иџићати* 21₃₄; (он) ктиџи *се наћ* 14₁₇₋₈; не ктише *казати* 20₃₁; (они) ктиџи *га носити* 287₂₅ и сл.

§ 160. *Аорис*. Већина примера аориста употребљена је углавном у временском опсегу који допушта могућност да је писац доживео догађаје које описује. Међутим, сам писац хронике врло често не истиче своје присуство у догађајима о којима је реч, па се стиче утисак да о њима прича као о посредно доживљеним (нпр.: и *оде* велики везир страшном војском на Варадин 12₂₁; а она *зайлака* каконо ти жена милостива 14₅; а они *одговорише*: „У нас зли ђлџди не има“ 27₇; и многи варсни ђлџди *идагоше* 19₁₀ и сл.); једном налазимо: и ово џо слидих *наидо* џ рџкопису... Стипана Маргитића 8.

§ 161. *Имперфекат*. Поред много чешће употребе импфекта са значењем посредне доживљености, што је и природно имајући у виду карактер Лашваниновог дела (нпр.: паша Осман Ђџприлић, кои *вла-*

¹⁴¹ Исп. такву конструкцију у језику далматинских писаца (Рад 211, 86—7).

гаше Босном посла заповид 12₂₉₋₃₀; ники се по празни тврски крћа *скићах* 16₁₁; ники бога *молћах* 16₁₀; одоше како *јоворах* на Задар 12₂ и сл.), налазимо и пример имперфекта са значењем непосредне доживљености: и фала бог⁸ ница нам не *ѕзе* (како *се боиасмо*) нити ца нанде *ѕ* чем⁸ би нас мого окривити¹⁴² 15₁₄₋₅.

§ 162. *Перфекаѿ*. Поред редовних облика перфекта са помоћним глаголом, налазимо понекад и облике перфекта без тога глагола: мећсто бшла опет *изнила* арзоан 23₂₁; и (он) *наредио* кадии трав: и Османбег⁸ 23₂₀; отац м⁸ *начинио* млин на Лашви 23₁₇; ови *био* на Босни пашом четири пута 26₁₄₋₅ и сл. Лашванин има редовно облике перфекта са *се* (<*се је*); једном налазимо и пример *поз. ѿе* (позвао те < позвао те је)¹⁴³ 24₁₄.

§ 163. *Глаіолски прилоі садашњи*. Свега два пута наилазимо на придевску употребу облика глаг. прил. садашњег у поменутиим примерима: бака волс бога *боиѿа*; дви свиће *іорше* (в. § 134). Од тренутних глагола у Лашваниновом језику не долазе облици овог глаг. прилога.¹⁴⁴

§ 164. *Глаіолски прилоі прошли*. У реченици: оданле одоше *8* Ливно исто *ѕчиниѿ* 24₄₇ обликом глаг. прил. пр. времена казује се радња која се врши после радње глагола који овај прилог одређује.

Место облика глаг. прил. садашњег *не моіавши* долази облик глаг. прил. садашњег *не моіући* у реченицама: а дрѣга воиска оде под Рач⁸ паланк⁸ на скели, ал нои ница учинит *не моішћи* врати се 17₄₃₋₄; Нимци *немоішћи* сили одолит дадоше плећа 16₁₇; дрѣжине м⁸ *не моішћи* пофатат раскопаше им к⁸ће 26₁₀; и *немоішћи* не наћ матер иои избив, и пробив отишли 26₈.

§ 165. Што се тиче трпног стања, поменућемо да Лашванин не употребљава пасивну конструкцију *будући + ѿрїни ілаі. придев*, коју налазимо у језику других наших старих писаца.¹⁴⁵

¹⁴² О питању доживљености аориста и имперфекта дискутовало се доста у најновије време у нашој науци (познати су о овоме радови А. Стојићевиха, др М. Стевановиха, др Ј. Вуковића, др П. Ивића и П. Сладојевића).

¹⁴³ Исп. проф. др Р. Алексића: О *се је* радовао или он *се* радовао, НЈ I (1932), 48—50. Иначе детаљно о оваквом облику перфекта в. студију др И. Грицкаг: О перфекту без помоћног глагола и сродним синтаксичким појавама, Пос. изд. САН ССХХIII, Београд 1954, 1—234.

¹⁴⁴ Исп. често деклинирање облика. глаг. прил. садашњег, као и облике овога прилога од свршених глагола, у језику далматинских писаца (Рад 211, 1—2, 2).

¹⁴⁵ Исп. такву конструкцију у језику славонских и далматинских писаца (Рад 180, 200; 211, 92).

Поменућемо на крају употребу прилога *кад*, *кадиог* у значењу „некад“: ... кои *кад* добише, а *кадиог*, и изгубише 15₈.

ВЕЗНИЦИ

§ 169. Поред упитног *зацо* 23₁₂, Лашванин редовно употребљава *зашио* у значењу *зашо ишио*: побигоше обноћ без обзира *зацо* тако хоти б. д. М(арија — А. М.) 12₄₋₅; и то и бог покара *зацо* ... много ... зла *шчинише* 13₁₂₋₃, немои ница говорит сестро, *зацо* тако хоће бог 14₆, ал им ница паша не *шчини*, *зацо* се ... заварже немир с' цесаром 15₁₀₋₁ и сл.

§ 170. Од романских утицаја на Лашванинову синтаксу поменућемо посебно:

а) конструкцију *бугући + радни иригев*:¹⁴⁸ *бсгсши се* ксга *шказали* 8 Лашванскои жшпн ... (он) поче говорит 286₁₃₋₄; изсикли (су га — А. М.) да више не чини зла сиромашн, *бсгсши* га доста *шчинио* 25₄₂₋₃; оде одмах 8 Травник ... *бсгсши* Сараилне *обрал* себи мшселнма 26₂₀ и сл.;

б) предлог *ог* уз посесивни генитив: доиде на врата *ог манасири* 14₂₂; отац *ог ировинице босанске* 13₄₁; прид вонском *ог краинах ишрских* 15₄₀; старишине *ог мисих* 15₂₈ и сл., затим: паша не дадише *ог ишоа* говорит 15₂₁; Тшрци правога гласа не имаднах *ог раша* 15₂₀; паша мш дава цюгод мш не *ог иошрибе* 13₁₉ и сл.;

в) предлог *за* + инфинитив: ники од Бошћнаках *за шказати* своие изнацво ... поче сић ... 17₁₅₋₆; *за исказати* невоће и потреби ... хотило би се много времена 20₇₋₈; (он) *за шчинити* Вилићс за воћлс посла свога човика 21₃₉; ови (Ахмет паша — А. М.) *за добити* добар глас код цара поче градит ... 13₁₆₋₇ и сл.¹⁴⁹

*

§ 171. На крају разматрања о Лашваниновом језику даћемо извесне лексичке напомене:

а) Једном налазимо назив за новац у облику ген. мн. *золошах*¹⁵⁰ 14₂₅.

б) И код Лашванина налазимо назив мере за тежину: *ушнша*¹⁵¹ 20₁₂.

¹⁴⁸ В. исто код далматинских писаца (Рад 211, 96, као и напом. 1).

¹⁴⁹ О овоме, као и о другим страним утицајима у синтакси, в. и рад А. Шупука: *Strani sintaktički utjecaji u našem primorskom govoru*, *Pitanja savremenog knjiž. jez.*, Sarajevo, 1952, god. IV, knj. II, sv. 2, 264—70.

¹⁵⁰ Исп. *здолша* (старински турски новац) у косовско-метохијском дијалекту (Г. Елезовић, СДЗБ VI, 211—2).

¹⁵¹ Исп. исто у Варешу (Жуљин, 903), као и у бањалучком (јунга) и мостарском говору (јунга) — (Р. Сток, *Prilozi proučavanju turcizama u srp.-hrv. jeziku*, *Slavia* XV, 1938, 356).

в) Једном долази присвојни придев *гийићин* (ак. једн. ж. р.) 19₄₄.

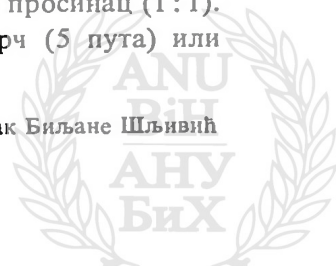
г) Лашванин нема облик *сиромашан*, већ само: ном. — ген једн. и ном. — ак. мн. ж. р. *сиромашка* 24₃₄, *сиромашке* 22₁₁, 24₃₅, 24₄₆; једном долази *сироти* (ак. мн.) 286₁₇.

д) Једном налазимо у ген. једн. облик присвојног придева *нерейванскої* (великога злѣмѣара).¹⁵²

ђ) Метафорско значење глагола *измити* („прекорити“ — РЈА IV, 244) у изразу „измити главу“ налазимо и код Лашванина: Онда мѣ мѣбашир *изми љавѣ*: „А зајо, рече, ти оставѣлаш ѣ днѣце толико благо?“ 18₁₄₋₅.

е) Стране називе за месеце Лашванин употребљава чешће неголи домаће: јануар — сичањ (5:1), април — травањ (12:1), мај — свибањ (5:3), агушт (аугушт) — коловоз (5:2). Имена месеца од септембра до децембра Лашванин пише, као што смо видели (§ 8), комбинацијом која се састоји од бројева 7, 8, 9 и рим. X + *bra* (одн. *бра*): 7**bra** (бра) — рујан (7:1). Домаћи називи за октобар и новембар употребљени су чешће неголи страни: 8**bra** — листопад (2:3), 9**bra** — студени (2:3), а подједнако за месец децембар: X**bra** — просинац (1:1). Само страна имена употребљена су за месеце: марч (5 пута) или марц (3 пута), јун (6 пута), јул (8 пута).

¹⁵² У вези са придевом *нерейвански-нерейѣански* в. чланак Биљане Шљивин — Шимшић у Нашем језику VIII, св. 5—6, 189—195,



О ОСТАЛИМ ДЕЛОВИМА ЛЕТОПИСА

Овде ћемо изнети стање у погледу неких важнијих језичних особина појединих делова Лашваниновог летописа идући оним редом какву је поделу Јеленић учинио издајући ову хронику.

Део I од год. 1—3961 год. (ГМС XXVI, 338—47)

§ 172. а) Поред редовних икавизама и екавизама (само у примерима *цесар-* и *обећа-*), изузетак чине примери: *свиеѿа* 338 (× 2) и *наиѿослиеѿнеѿа* 343 (поред *свиѿи* 339, 341, *ѿослиеѿни* 345 и сл.).

б) Самогласничка група *-ао* остаје неизмењена (долазе свега 5 примера: *завао* 338, *ѿознао* 340, *ѿисао* 343, *имао* 344, *ѿослао* 347).¹⁵³

в) Место некадашњег самогласничког *л* налазимо редовно у: *ѿѿк* 340, *ѿѿка* 339, *вѿчиѿѿ* 342 и сл.

г) Сугласничке групе *-нѿј-* и *лѿј-* > *-њ-* и *-љ-* (*владаѿне* 338, 339, 342 итд., *обећаѿна* 339, 340 *ѿиваѿна* 338 и сл., поред јединог примера *ѿсѿѿарѿѿѿление* 340, затим *веселѿѿ* 343), а остале групе остају непромењене: *робие* 342, *карвиѿѿ* 344, 346 (× 2), 347, *зачеѿѿие* 347 (× 2) и сл.

д) Неизмењена је и група *-јѿ-* у облицима глагола сложених са *иѿи*: *ѿоуѿе* 342, 346, *наѿѿе* 340 и сл.

ђ) Свега једном налазимо *ј* м. ѿ: *вѿноѿѿреѿѿѿ* 338.

е) У примерима *ѿѿиѿѿа* 343 и *оѿѿѿиѿѿе се* 344 налазимо *иѿѿ* (граfiја ѿ = *иѿѿ* у примеру: *ѿоѿиѿѿа* 340, 343, 344 итд.).

ж) Сугласник *х* је у многим примерима изгубљен; у неким је неправилно употребљен или се њим обележава квантитет претходног вокала): *ѿмѿѿѿ* (3. л. једн. аор.) 338 (× 4), 339 (× 4), *сѿѿѿѿ* (= 100) 339, *ѿичѿѿ* (3. л. једн. през.) 342 и сл.

з) У падежима множине наставци именица су следећи:

ген. *-а(х)*;

дат. *-ом (-ем)*; примери ж. рода не долазе;

инстр. *-и* (м. и ср. р.), *-ам* (ж. р.); поред тога, по једном долазе

¹⁵³ Нису узети у обзир примери као нпр. *зѿао* 339, и сл., где је *-а-* наглашено, као ни пример *ѿисаѿѿѿ* 342 345 (× 2), 346.

наставци: *-ма, -има, -ами* (*праговма* 346, *Жиговима* 346, *кћерами* 339);

лок. *-и(х)* за м. и ср. род, а *-а(х)* за ж. р.;

у лок. мн. налазимо заменички облик *ћии* 338 (са изгубљеним *-х*), а у инстр. *ћиима* 344, 345, 346 итд.

и) Много чешће су употребљени дужи облици инфинитива неголи краћи: 29:4.

ј) Од 9 примера облика глаг. прил. садашњег на *-ћи* ниједан није употребљен без крајњег *-и*.

к) Облици са уметком *-ов-* јављају се овде чешће неголи облици једносложних именица м. рода без тога уметка: 8 (*-ов*):6 (*-*).

л) Чешћи су облици глаг. прил. прошлог на *-виши* (4) неголи на *-в* (2).

Део II А од год. 1—1690 год. (ГМС XXVI, 347—67, 555—83, XXVII, 1—8)

§ 173. а) Графија *ω* је у овом делу летописа употребљена у речи *оѿца* (и у речима изведеним од ње) и онда када се ова реч не односи на црквено лице: *ωца* 347, 349, 355 итд., поред *оца* 349, затим *ωчинѝ* 353, *ωчино* 559. *ωи* 566.

б) Место старог *ѣ* налазимо редовно *и*, сем у примерима: *двие* 356, *ѿосиедова* 360, *свие* (ген. мн.) 556, затим *наише* (ген. мн.) 579 (са, наравно, аналошким *-ије* и у јекавско-ијекавским говорима у последњем примеру; *-е* је такође аналошко и у примеру *обидве* 562, 579). У примеру *ѿредате ... се* 364, стоји у префиксу *е* м. *ѣ* (исп. за последња два примера икавске облике: *двѣ* 356, 358, 362 итд., *ѿридаге се* 555, *ѿридаге* 560, 571, *ѿридаше се* 366 и сл.). Поред наставка *-их* у примеру *Млецих* (лок. мн.) 366, налазимо исти облик са наст. *-ие* (са изгубљеним *-х*): *Млецие* 357.

Топоними *Призрен* и *Смедерево* гласе: *Призриен* 353, поред *Презриен* 354, затим *Презрин* 566, — *Смидерово* 564, 566, 7, *Смидерова* 568, *Смидерево* 565; од топонима *Смоленск* налазимо придев *смолиенско* (место) 580.

Лична имена *Уљеша* и *Милева* налазимо као *Улиша* 561, *Милевѝ* 562.

в) Место сугласника *ђ* стоји *ј* у примерима: *ѿакоиер* 555, 570 ($\times 3$), 576, 8, *ѿакоие* 561, *млаиш* 353, 559, *млаѝи* 367, *наимлаиш* 578, *меаше* 4 (са изг. *ј* између *е* и *а*), поред *ѿакоћер* 347, 355, 357 итд., *млаћи* 354, 355, 357, затим *Јѝром* 365 ($\times 2$), 560, 563 итд., *Јѝриа* 558, 559 итд., *Јѝро* 570.

г) Са групом *жд* долазе свега два примера: *гажд* 7, *гажди́ло* (глаг. р. пр.) 576; *ић* налазимо у примерима: *ићейте* 575, *ићейѿом* 2, затим *ишѝѝ* 560, *ѿишѝан* 570, *карићейне* 348, поред истих примера са графијом *ци* (= *ишѝ*): *цейте* 360, 361, 359, 580, 581, 2, *цейѝѝ* 355, 563,

л) У свим падежима множине много су чешћи облици једносложних именица м. рода са уметком *-ов-* (*-ев-*) неголи без њега: 124:21. Од двосложних речи овај уметак имају примери: *виџезови* 351, 365, 555, 558, 2, *чагорових* 358, *виџезовом* 556, *цесаровом* 557, *виџезове* 561, поред *виџезах* 576, *виџезе* 580.

љ) У ген. — ак. зам. и прид. редован је наставак *-oia* (*-eia*); свега једном долази *ѿоі* (ген. једн.) 577. У дат. — лок., поред редовног наставка *-ому* (*-ему*), налазимо и облике: дат. *своме* 558, лок. *ком* 564, *ћнем* 564, *ѿом* 575, затим и облик р. бр. *ѿарвом* 350.

м) Чешћи су дужи облици инфинитива неголи краћи: 174:48; такође су много чешћи дужи облици глаг. прил. садашњег од краћих: 138:5.

н) Облици глаг. прил. прошлог на *-виш* чешћи су од облика на *-в*: 79:46. Поменућемо посебно облике *ѡкрадав* 360 и *ѡзмиш* 353 ($\times 2$), 571.

њ) Присвојна змменица 3. л. ж. р. гласи *ње*: ген. једн. *ћне вирностѿи* 561, *ћне смарѿи* 574, ак. једн. *ћне ѿило* 562.

о) Поред ретког облика ак. мн. *ћне* 5, 576, чешће долази облик *ћни(х)* 581, 577, 5 итд.

п) Поред облика *малашно* 565, *малашнѡ* 572, налазимо и *малешан* 558, *малешно* 565.

Део II Б (ГМС XXVII, 8—11 — одломак из несачуваног летописа С. Маргитића — Јајчанина)

§ 174. а) Место *ѣ* налазимо редовно *и*, сем у примеру *ѡмриє* (3. л. једн. аор.) 10, поред *не ѡмри* 10, *ѿомри* 10.¹⁵⁴

¹⁵⁴ У малом одломку из Маргитићеве *Исѿовиди крстѿјанске* (др М. Павловић, Примери историског развитка српскохрватског језика, 105—6) поред икавизама, налазимо и примере: *ѿомиѡшао*, *миѡшао*, *риѡчи* ($\times 2$), *лиѡѿо* ($\times 2$), *риѡѿи*. Овде бисмо учинили једну напомену. Ако Маргитићев језик, судећи по овим примерима из поменутог одломка, није чист икавски, онда је овај део Маргитићеве хронике Лашванин икавизирао. Уносећи такве измене у туђи текст, Лашванин је, свакако, уносио и измене другачијег карактера, као нпр. свој коментар на Маргитићеве речи: „Тада (1690 — А. М.) на ѡзе од Шахбазовића, и од Мезетовића, Тѡраках, ливадѡ Дрин, ѡо се парво ние могло имат нѿпоиєдне наспре, и ѿом се ливагом, и сад, ѿо ѡѡѿи на 1738. ѿод. Исѡкарѡѿова, ако боі да, и одселе слѡжи манастѿир Дѡха свѡѿоіа ѡ Фоиѿиѿи, и ѡ ѿнемѡ фраѿѿри с. Фране“ (ГМС XXVII, 10, под. год. 1690) Наравно, евентуалне разне Лашванинове коментаре и измене које би се тицале нпр. неких догађаја и сл. није могуће диференцирати од Маргитићевог текста без претходног успостављања његовог текста (а то је немогуће учинити без поређења са изворником, тј. Маргитићевим летописом), или бар без претходног проучавања језика других сачуваних Маргитићевих дела.

в) Поред примера: *gouge* 270, 271, *gougoше* 271, чешће долазе примери са промењеном групом *-jg-* у *-h-*: *gohe* 270, 272, *iprohe* 270, 272, *izahе* 272, *ne iprohe* 272. У примеру *gohi* 271 налазимо *h* м. *jii*.

г) Извесни примери, који се у другим деловима летописа јављају и са *ih*, овде долазе са графијом *и* (= *iii*): *goiшcehiш* 272, *карcehiш* 272.

д) Краћи облици инфинитива су чешће употребљени неголи дужи: 10:4.

ђ) Од 7 облика глаг. прил. садашњег ниједан није употребљен у краћем облику.

е) Од облика глаг. прил. прошлог долазе примери: *bivши* 271, *goшав* 270 (× 2).

Део II Е (ГМС XXVII, 273—281)

§ 177. У поређењу дела Е Лашваниновог летописа — за који је Јеленић констатовао да се подудара са Фојничком хроником¹⁵⁵ — и оригинала Фојничке хронике¹⁵⁶ треба, пре свега, скренути пажњу на разлике у текстолошком погледу (в. нпр. само почетак):¹⁵⁷

Фојничка хроника (ФХ)

Лашванин

1300. наипарви цар тѣрски би
отоман и ови поче наипарви
цареват

1300. наипарви цар тѣрски би
отоман, ови парви поче цареват,
и од овога ие колино
отмановића

1375. ѡзе цар паѣазит дринопо-
ѣле и онди наѣпарви¹⁵⁸ тахт
ѡтварди

1375. ѡзе цар паѣазет дринопо-
ѣле цю сад зовѣ тѣрци ер-
дену; Hardianopoli

1378. тѣрци доѣоше на боснѣ, и
биѣаше тѣрске воѣске
дваѣст иѣлада и прид тѣр-
ском воѣском ѣсрмиш¹⁵⁹ а
воѣвода босанске воѣске
влатко ковачић и тѣрке
разбише

1378. донде на боснѣ двадесет
иѣладах тѣрске воиске,
и прид ѣном ѣсриша вои-
вода, и ѡдрише на ѣни
бошѣнаци, и прид ѣнима
влатко ковачић и тѣрке
разбише

1380. изнашаста би пѣшка и лѣ-
барда

1380. изнашаста би пушка и лѣ-
барда

¹⁵⁵ ГМС XXVI, 337; Naša misao, 1916, br. 4, 62.

¹⁵⁶ Фојничку хронику, транскрибовану латиницом и у факсимилима, издао је др Ђ. Трухелка у ГМС XXI, 443—59 + 15 факсимила.

¹⁵⁷ Лашванин има две песме о доласку патријарха у католичке крајеве, којих нема у ФХ. Известан број пасуса под појединим годинама којих има у ФХ нема код Лашванина.

¹⁵⁸ Знак за *j* је свакако ѡ мада је у рукопису ова граfiја врло слична граfiји „јата“.

¹⁵⁹ Трухелка пише криво: *Durmiš*.

1453. *ззе цар мехмед цариград*
на 29 маѣа¹⁶⁰

1453. мехмед цар *ззе цариград*
на 29. свибѣна парво на
дзове, и то бог допѣсти за
покарат гарке, кои не ви-
рѣиѣ да дѣх свети изходи
од ѡца, и од сина, и види
се очито гди из цариграда
диже се ѣдна голѣбица, и
одлети з висине небеске

1455. *поѣе цар на бѣоград*¹⁶¹ и
не *ззе га*

1455. *поиде цар на бѣоград с*
великом воиском, и бѣ га
ал га не море *ззет*

Разлике овакве природе заступљене су у целом делу Е. Поред тога постоје извесне разлике и у погледу неких језичких особина:¹⁶²

Фојничка хроника

а) група *-jg-* у облицима глагола сложених са *иѣи* измењена је редовно у *ѣ*: *гоѣише* 1 (1378),¹⁶³ *ѣоѣе* 1 (1455), *гоѣе* 5 (1463), (1464), *ѣроѣе* 7 (1566) и сл.

Од 24 примера ове врсте из Лашванинове верзије Фојничке хронике 19 имају *-jg-*, а 5 *-ѣ-*: *изаѣе* 278 (1664), (1666), *ѣоѣе* 277 (1662), 278 (1662), *гоѣе* 277 (1662).¹⁶⁴

Место групе *ѣиѣ* налазимо *ѣ* у примеру: *гоѣи* 277 (1662) ($\times 2$) и у једном и у другом споменику.

Фојничка хроника

б) Сугласничка група *-нѣј-* остаје неизмењена: *оборенѣа* 7 (1566), *без нанѣа* 11 (1662), *из-*

Лашванин

а) група *-jg-* у великој већини примера остаје неизмењена: *гоѣе* 273 (1378), 275 (1463), (1464), *ѣоѣе* 273 (1455), *ѣроѣе* 275 (1566) и сл.

Лашванин

б) Сугласничка група *-нѣј-* > *-нѣ-*: *оборенѣа* 265 (1566), *брез знаѣна* 277 (1662), *изѣорѣиѣз* 278

¹⁶⁰ Трухелка пише *tagja* сматрајући да се у овом примеру налази грађија *ѣ* (= *ѣ*) — исп. *dogjoše* код Трухелке из пасуса под год. год. 1378 —; у примеру *tagja* свакако се ради о грађији *ѣ* (= *ѣ*) мада се понекад у оригиналу ФХ *ѣ* обележава и грађијом *ѣ* (исп. пример *ѣаѣазѣиѣ* из пасуса под год. 1375, где је *ѣ*=*ѣ*).

¹⁶¹ У оригиналу, свакако грешком, стоји *бѣоѣрад*.

¹⁶² У ово поређење не улази повеља краља С. Томашевића од 1461. г., која се налази и у ФХ и у Лашваниновом летопису, као ни песме о доласку патријарха у католичке крајеве, које се, као што смо рекли, налазе само код Лашванина.

¹⁶³ Први број у ФХ и у Лашваниновом летопису значи лист факсимила ФХ, односно страницу у ГМС XXVII, а други годину.

¹⁶⁴ Сви ови примери, сем примера *изаѣе* 278 (1664), долазе са *-ѣ-* и у ФХ, а поменути пример, што је интересантно, не долази у ФХ (а код Лашванина долази са *-ѣ-*). Исп. одговарајуће текстове из ФХ и Лашванина:

іорень 14 (1668); једном долази
пример *іреіѣ* 13 (1665);¹⁶⁵

в) групе *мн-* и *-мн-* остају
неизмењене: *мноіѣ* 5 (1463), *мноіе*
7 (1566), *мноіо* 7 (1566) и сл.,
затим *іѣмници* 1 (1459).

(1668), затим *іреіѣ* 278 (1665);

в) *мн-* и *-мн-* > *мл-*, *-вн-*
(редовно): *млоіѣ* 275 (1463), *млоіе*
275 (1566), *млоіо* 275 (1566) и
сл., затим *іѣвници* 273 (1459).

Из оваквог прегледа стања и у једном и у другом споменику
види се јасно да су се писац Фојничке хронике и Лашванин, и поред
извесних подударности,¹⁶⁶ ипак међусобно разликовали у горе изнетим
значајним особинама.¹⁶⁷

ФХ

1664 мисеца шетембра 11 (?) иѣаше
од сивера к ѣѣѣ али к подне и
би чѣдо дана
дрѣга изаѣе на почетак 10бра и
иѣаше од истока г западѣ прид
собом реп носѣи како ѣеднѣ
заставѣ

Лашванин

1664 мисеца рѣина *изаѣе* звизда ре-
репатница, и иѣаше од сивера к
иѣѣѣ, и би много данах; дрѣга
изаиде на почеткѣ листопада, и
иѣаше од истока к западѣ носѣ-
и прид собом реп како но не-
дан баирак

Као и са горњим примером, такав је исти случај и са примером из Лашванина:
гоѣе 279 (1697) јер година 1697. не долази у ФХ (ФХ иде до 1669. г.).

¹⁶⁵ Место примера *каменѣ* 7 (1522) из ФХ грешком стоји у Трухелкином
издању ове хронике: *категне* (-*гн-* = -*нѣ-*).

¹⁶⁶ а) Што се тиче нпр. рефлекса *ѣ*, оба споменика су и кавска; једину
разлику чини помиснути пример код *б*: *изіореньѣ* (ФХ): *изіориѣиѣ* (Лашванин).

б) Примери са групом *иѣ* не долазе. И Лашванин и писац ФХ пишу: *ѣѣѣѣ*
(Лашванин) 276 (1659), 278 (1669), одн. *ѣѣѣѣ* (ФХ) 10 (1659), 15 (1669).

в) Облици заменица и придева у ген. — ак., одн. дат. — лок. једн. имају
у оба споменика наст.: *-оіѣ* (-*еіѣ*), *-ому* (-*ему*), сем у примеру *лиѣоі* (ак.) 275
(1463), одн. 5 (1463) и сл.

¹⁶⁷ У вези с овим природно би било поставити и питање изворника дела
Е Лашваниновог летописа, тј. да ли се Лашванин служио б а ш о в и м спомеником
када је писао своју хронику. То је, наравно, могуће ако се има у виду Фојница,
односно фрањевачки самостан у њој, као вероватно место постанка Фојничке
хронике, јер је Лашванин припадао овом манастиру (ГМС XXVI, 335), где је и
писао свој летопис (исп. она места у Лашваниновом летопису где аутор помиње
себе и догађаје који се односе на фојнички манастир: ГМС XXVII, стр. 14, 21,
22—3, под год. 1731, 1743, 1746). Ако бисмо претпоставку о изворнику дела Е
Лашванинове хронике узели као тачну, онда бисмо могли закључити следеће:
Лашванин је, користећи се Фојничком хроником, узео из ње основне податке па
је, поред тога, уносио и разне друге догађаје које је или чуо од других или на-
шао у другим изворима. При том је он свесно мењао језик Фојничке хронике у
духу свог језика, нарочито у погледу особина које су диференцијалног карактера
(*-нѣ* < *-нѣѣ*-, *мл-*, *-вн-* < *мн-*, *-мн-* затим *-јѣ-* м. *-ѣ-* у облицима глагола сложених са
иѣи мада не доследно). Да наведемо још неке разлике:

деловима II Б и II Г. Напротив, примери са -о су ређи од примера са -ао у деловима II А и II Д.

г) У погледу *j* м. *ђ*, као и групе *ић*, у свим деловима Лашваниновог летописа ситуација је слична као и у оном делу који је у овом раду детаљно обрађен: *j* м. *ђ*, нарочито у облицима компаратива неких придева и у имену *Јурај* (део I и део II А имају и примере друге врсте), а *ић* углавном у речи *ићѣиѣа* (или у речима изведеним од ње; исти примери јављају се и са *ићѣ*) или у примерима типа *ѣуићен*, *иићѣ* (такође поред примера са *ићѣ*).

д) Стање у погледу сугласника *х* у свим деловима летописа је исто: у многим примерима се *х* понекад пише а понекад не пише; такође има примера са неправилно употребљеним *х*.

ђ) У погледу јотовања сугласника *л* и *н* (-*љј*-, -*њј*-) сви се делови међу собом слажу: у њима налазимо *љ* и *њ*.¹⁶⁹ Остале сугласничке групе које се по новом јотовању мењају остају непромењене.

е) Група -*јг*- у глаголима сложеним са *ићѣ* остаје неизмењена у деловима: I, II А, II Б и II Г (као и у непосредно Лашваниновом делу; у деловима: II Ц, II Д и II Е има мешања -*јг*-/-*ђ*- у примерима ове врсте.

Групу -*јћ* (-*јћѣ*-) у облику инфинитива оваквих глагола налазимо измењену у свим деловима Лашваниновог летописа; једино у делу II А једном долази пример *доићѣи*.

ж) У погледу наставка за падеже множине део летописа који потиче директно од Лашванина слаже се са делом II Г: ген. -*а(х)*, дат. -*ом* (-*ем*), -*ам*, инстр. -*и*, -*ам*, лок. -*и(х)*, -*а(х)*. Ови наставци преовлађују и у деловима: I и II А мада се овде поред наведених наставка јављају и следећи:

део I, инстр. за м. р.: -*ма* и -*има*, а за ж. р.: -*ами*;

део II А, дат. за м. р.: -*ма*, -*им* и -*има*;

инстр. за м. р.: -*ма* и -*има*, а за ж. р.: -*ами*.

Интересантно је да се овде и поред старих наставка јавља за м. р. и нови (-*има*); непосредно Лашванинов део летописа нема таквих мешања.

У делу II А, поред редовног наставка за ген. мн. -*а(х)*, долази једном пример без наставка; овде има такође и неколика примера са наст. -*ов*. У непосредно Лашваниновом делу редован је наставак -*а(х)*.

з) У погледу употребе облика инфинитива, дужег и краћег, непосредно Лашванинов део подударе се са деловима II Д и II Е, где је

¹⁶⁹ Пример са -*иј*- из дела I и II Г: *ѣсѣпарѣћление* (поред истог примера са -*љ*- из дела II Г) свакако је пре особина црквеног језика неголи остатак старије фазе тога примера из неког извора којим се Лашванин служио.

употреба краћег облика инфинитива чешћа; краћи облици инф. су ређи у деловима: I, II А и II Б. У њима је употреба дужег облика инфинитива чешће заступљена.

Што се тиче употребе дужег и краћег облика глаг. прил. сад. времена, у свим деловима летописа стање је слично: употребљавају се углавном дужи облици.

и) Мада се понекад јаве облици заменица и придева без крајњег *-а* у ген.- ак. једн., ипак су у целом Лашваниновом летопису облици на *-oīa (-eīa)* много чешћи; исти је случај и са облицима у дат. лок. једн., који имају редовно (са малим изузетком) наставак *-ому (-ему)*.

ј) Употреба глаг. прил. пр. времена на *-в* је много чешћа у непосредно Лашваниновом делу неголи на *-вши*. Иста је ситуација и у делу II Б; у делу II А, где се јавља један облик и са наставком *-иш*, чешћи су дужи облици на *-вши*.

§ 180. Из оваквог поређења дела летописа чији је Лашванин непосредни писац са деловима за чије стварање су му несумњиво послужили извесни извори произлази то да је цела Лашванинова хроника у неким језичким особинама углавном уједначена мада у овом погледу постоје, као што смо видели, и разлике између њених појединих делова. На основу тога могло би се закључити да је Лашванин, стварајући свој летопис, тежио ка уједначењу у језичком погледу свих делова међу собом (што доста лепо показује део Е који је умногоме дотеран у духу Лашваниновог језика), али да то није доследно учињено у свим деловима летописа. Различите језичке црте појединих делова, које одступају од особина утврђених за Лашванинов језик, потичу, свакако, ако на све а оно бар једним већим делом, из извора којим се Лашванин служио пишући своју хронику. Те црте су могле ући у Лашванинов летопис просто непосредним преписивањем. Неке од њих упућују на то да делови Лашванинове хронике у којима се оне налазе не припадају Лашваниновом дијалекту (нпр. јављање *-ђ-* м. *-jg-* у деловима: II Ц, II Д, II Е), а неке, пак, упућују на већу старину појединих делова (нпр. чешћа употреба облика са *-ао*, као и дужих облика инфинитива у даловима: II А, II Д, одн. I, II А, II Б).

VI

ЗАКЉУЧАК

На основу свега изложеног о Лашваниновој графици и његовом језику можемо закључити следеће:

1. Лашванинова графика у односу на графику старијих босанских споменика (нпр. Дивковићевих дела — в. Глас 53, 43—3) углавном се подудара са графиком тих споменика. Неке разлике, које показују извесну Лашванинову прогресивност, тј. тежњу ка једноставности, састоје се у следећем:

- а) Лашванин нема уопште ознака *љ*;
- б) на крају речи не пише никада *љ*;
- в) знаком *ћ* не означава сугласник *ч*;
- г) знак *ћ* заједно са *и* (*ћи*) не употребљава никада за означавање сугласника *ћ* и *ч*;

- д) не означава уопште знацима *ћли* и *ћни* сугласнике *љ* и *њ*.

2. Важније гласовне особине које карактеришу језик Николе Лашванина јесу:

а) *љ* > *и* редовно; мали број примера са ијекавским рефлексом представља утицај суседних дијалеката. По овој особини Лашванин припада икавским говорима западне, односно централне Босне. Икавизам Лашваниновог језика, у односу на савремено стање поменутих босанских говора, у складу је са његовим пореклом које се открива његовим презименом „Лашванин“: област реке Лашве.

б) Место старог самогласничког *а* Лашванин има редовно *у*.

в) Самогласничка група *-ао* чешће се сажима у *-о* неголи што остаје непромењена (остале групе: *-уо*, *-ео* не мењају се). У односу на савремене говоре западне, одн. централне Босне, у којима се налази углавном *-о* < *-ао*, Лашванинов језик, преовлађивањем примера са *-о*, показује тенденцију приближавања данашњем стању ових говора.

г) Врло је мали број примера са *ј* м. *ћ*; то су неки облици компаратива придева, као и лично име *Јуро*.

д) Лашванин чува доследно разлику између африката *ч*, *љ*, *с* једне, и *ћ*, *ч*, *с* друге стране.

ђ) Што се тиче сугласничких група *шћ/шћ*, материјал Лашваниновог летописа и начина обележавања сугласничке групе *шћ* у њему пружају врло мали број примера који представљају праве шћакавизме (реч *шћейѡа*, као и речи изведене од ње, поред *шћейѡа*).

Примери са групом *жг* (*жћ*) не долазе у непосредно Лашваниновом делу летописа.

е) Сугласник *х* у Лашваниновом језику је изгубљен.

ж) Сугласничке групе *-лј-* и *-лј-* (< *-лѡј-*, *-лѡј-*) промењене су редовно у *-љ-* и *-љ-*; остале групе: *-бј-*, *-вј-*, *-ѡј-*, *-ѡј-* (*-бѡј-*, *-вѡј-*, *-ѡј-* *-ѡј-*) остају непромењене (примери са групом *-гј-* < *-гѡј-* у непосредно Лашваниновом делу летописа не долазе).

и) Сугласничка група *-јг-* у облицима глагола сложених од префикса + стари глагол *иѡи* у непосредно Лашваниновом делу летописа остаје доследно непромењена. По овој особини Лашванин се углавном подудара са стањем у данашњим западнобосанским, одн. средњобосанским говорима; подударање постоји такође и у погледу групе *-јѡ* у облику инфинитива ових глагола: и у Лашваниновом језику и у поменутиим говорима налазимо *-ћ*.

ј) Сугласник *ф*, како су страним тако и у домаћим речима, највећим делом није замењен сугласником *ѡ* у Лашваниновом језику.

3. Што се тиче морфолошких особина, Лашванинов језик карактеришу следеће црте:

а) Наставци са падеже множине код именица сва три рода: ген. *-а(х)* редовно; не долазе уопште примери без наставка, као ни примери са наст. *-ов*;

дат. *-ом (-ем)*, одн. *-ам* редовно;

инстр. *-и*, одн. *-ам*;

лок. *-и(х)*, одн. *-а(х)*.

б) Наставци заменица и придева:

ген. — ак. једн. м. и ср. р. *-оіа (-еіа)* највећим делом; врло ретко долазе облици без *-а (-оі)*;

дат. — лок. једн. м. и ср. р. *-ому (-ему)* редовно (врло су ретки примери без *-у* или са покретним вокалом *-е*);

дат. — инстр. мн. *-им* редовно (облици личних заменица имају *-ма*; свега једном у дат. долази *нам*);

лок. мн. *-и* (< *-их*).

в) У множинским падежима код једносложних именица м. р. делимично је уопштен уметак *-ов-*, а делимично долазе облици без тога уметка.

г) Лашванин употребљава много чешће краће облике инфинитива неголи дуже. По овој особини Лашванинов језик се приближава савременим говорима централне, одн. западне Босне, где су у употреби углавном краћи облици.

У погледу употребе глаг. прил. садашњег, у Лашваниновом језику су заступљени углавном дужи облици (-*ли*) овог прилога.

д) Сва времена за прошлост (аорист, имперфекат, перфекат и плусquamперфекат) заступљена су у Лашваниновом језику и у врло су живој употреби.

4. Од изнесених синтаксичких особина Лашваниновог језика поменућемо, за разлику од других старијих босанских писаца, новији ред енклитика: заменичка енклитика + глаголска енклитика.

Утицај страних језика огледа се у Лашваниновој синтакси (романски) и лексици (турски).

5) Посматран у светлости горе изнетих важнијих особина, језик Николе Лашванина у погледу извесних црта приближава се савременим говорима централне, одн. западне Босне, а самим тим се, и поред многих сличности, наравно, доста разликује од језика старијих босанских писаца (нпр. Дивковића). У односу према поменутим савременим говорима, Лашванинов језик по неким својим особинама показује незавршене процесе развитака, који се у овим савременим говорима налазе у својој завршној фази (уопштавање -о м. -ао, као и краћи облици инф.). Обе ове црте налазе се у Лашваниновом језику далеко од своје почетне фазе развитака, али не и близу краја процеса уопштавања (ово нарочито важи за уопштавање -о м. -ао).

Док се за јављање *j* м. *ћ* не може рећи да је заступљено у извесним категоријама, већ у неким малобројним примерима, дотле неке сугласничке појаве, којима се одликује Лашванинов језик, дају његовом језику или делимично или потпуно архаичан карактер (прво показује јотоване сугласничких група -*љј*-, -*њј*-, односно нејотоване осталих група: -*џј*-, -*љј*-, -*ѡј*-, -*Ѣј*-, а друго показује немењање групе -*јг*- у облицима глагола сложених са *ићи*).

У погледу наставака за падеже множине, из анализе Лашваниновог језика (тј. оног дела Лашваниновог летописа у коме се огледа његов језик), види се стабилна ситуација: стари наставци за дат., инстр. и лок. именица м. и ср. рода (-ом, одн. -ем, -и, -и(х), а за именице ж. рода доследна уопштеност наставка -ам за дат. и инстр. и у лок. -а(х). У првом случају огледа се архаична страна Лашваниновог језика, што се подудара, у овом погледу, са Дивковићевим језиком (писцем доста старијим од Лашванина), а у другом случају архаичност се огледа само у чувању старог наставка -а(х), јер уопштеност

наставка *-ам* за дат. и инстр. мн. показује наравно, једну прогресивну особину у Лашваниновом језику: облично изједначавање дотичних падежа. Како се овом особином Лашванин разликује од Дивковића (Дивковић има у инстр. мн. им. ж. р. наст. *-ами*, као и, уопште узев, неке друге наставке — у инстр. и лок. *-ми*, одн. *-ех* -, чега Лашванин нема уопште), у односу према савременим говорима западне, одн. централне Босне, Лашванин показује архаичније стање непоседовањем нових наставака *-има*, *-ама*.

